
**Lapsen mielipiteen selvittäminen valvotun koevapauden
valmistelun yhteydessä**
– työntekijöiden näkemyksiä

Ammattikorkeakoulun opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Lahdensivu, kevät 2015

Heidi Tofferi

HÄMEENLINNA

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosiaalipedagoginen aikuissosiaalityö

Tekijä	Heidi Tofferi	Vuosi 2015
Työn nimi	Lapsen mielipiteen selvittäminen valvotun koevapauden valmistelun yhteydessä – työntekijöiden näkemyksiä	

TIIVISTELMÄ

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa tietoa työntekijöiden näkemyksistä liittyen koevapauden yhteydessä tehtävään lapsen mielipiteen selvittämiseen. Tutkimuksen tarkoitus oli selvittää, mitä työntekijät ajattelevat vankeinhoidolle asetetun uuden velvoitteen äärellä, kun vakiintuneita käytäntöjä lapsen mielipiteen selvittämiseksi ei vielä ole muodostunut. Tähän opinnäytetyöhön haastateltiin Rikosseuraamuslaitoksen eri yksiköiden työntekijöitä, jotka vastaavat lapsen mielipiteen selvittämisestä.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostui laeista, sekä vankeuden ja perheen suhteeseen liittyvästä teoriatiedosta. Lisäksi tarkasteltiin lapsen mielipiteen selvittämistä sivuavia aiempia tutkimuksia. Tutkimus oli kvalitatiivinen, ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin temahaastattelua. Aineiston analyysi tapahtui teemoittelun avulla.

Tutkimustulosten perusteella lapsen mielipiteen selvittämisessä on monta ulottuvuutta: Lapsen mielipiteen selvittäminen on paitsi lapsen haastattelua ja havainnoimista, myös tiedon antamista lapselle. Lapsen mielipiteen selvittämisen tavoitteena on muodostaa käsitys siitä, mitä lapsen elämässä merkitsee se, että vanhempi palaa kotiin. Lapsen mielipiteen selvittämistä yhden haastattelun perusteella pidettiin haastavana. Monensuuntainen yhteistyö ja vuorovaikutus nähtiin olennaisena tekijänä lapsen mielipiteen selvittämisessä. Vuorovaikutusta tarvitaan rikosseuraamusalan sisällä ja suhteessa yhteistyökumppaneihin, jotta lapsen mielipiteen selvittämisen käytännöt saadaan yhteisiksi ja toimiviksi. Tärkeimpänä lapsen mielipiteen selvittämisessä nähtiin kuitenkin vuorovaikutus vankien perheiden kanssa. Pidempiaikainen työskentely perheiden kanssa näyttäisi tutkimuksen perusteella ratkaisevan monia lapsen mielipiteen selvittämiseen sisältyviä ristiriitoja. Paras mahdollinen lähtökohta lapsen mielipiteen selvittämiseen on silloin, kun työntekijä tuntee ennalta perheen.

Avainsanat Lapsen mielipide, valvottu koevapaus, vankeus, perhetyö

Sivut 43 s. + liitteet 3 s.

HÄMEENLINNA

Degree Programme in Social Services

Sociopedagogical Social Work

Author	Heidi Tofferi	Year 2015
Subject of Bachelor's thesis	Finding out a child's opinion, during preparations of supervised probationary freedom – employees' views	

ABSTRACT

The objective of this thesis was to provide information about the employees' views on finding out a child's opinion while preparing the parent's supervised probationary freedom. The purpose of the thesis was to explore the thoughts of personnel in the criminal sanctions agency, as they have a whole new responsibility to find out a child's opinion, but no established custom of doing it. The interviewees were employees of Criminal Sanctions Agency and in charge of finding out a child's opinion as a supervised probationary freedom of the parent is under preparation.

The theoretical framework consisted of legislation and theory relating to imprisonment and family relations. Earlier research on finding out a child's opinion was also reviewed. The thesis was a qualitative study. The research data were gathered through thematic interviews and analyzed by thematic methods.

The results of the thesis show that finding out a child's opinion includes various dimensions: it consists of interviewing and observing a child, but it also includes giving information to the child. The aim is to form an understanding of what consequences the parent's release has on the child's life. Finding out a child's opinion merely based on one interview was regarded as a challenging task. Multilateral cooperation and interaction were considered an essential precondition for finding out a child's opinion. Interaction is important within the Criminal Sanctions Agency, but also with the cooperation partners in order to create common practices. However, interaction with the family of the prisoner was regarded as the most important thing in finding out a child's opinion. According to the results, long-term work with the families seems to solve many of the problems related to finding out a child's opinion. The best possible basis for finding out a child's opinion is when the employee knows the family in advance.

Keywords Child's opinion, supervised probationary freedom, imprisonment, family work

Pages 43 p. + appendices 3 p.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	1
2	LAKI VALVOTUSTA KOEVAPAUESTA.....	2
2.1	Lapsen mielipiteen selvittäminen koevapauden yhteydessä.....	3
2.2	Rikosseuraamuslaitoksen ohjeistus lapsen mielipiteen selvittämiseksi koevapauden yhteydessä.....	4
2.3	Lapsen mielipiteen selvittäminen suhteessa valvontarangaistuslakiin.....	5
2.4	Lapsen mielipiteen selvittäminen suhteessa lastensuojelulakiin.....	6
3	VANHEMMAN VANKEUSRANGAISTUS JA LAPSI.....	6
3.1	Vankeus suhteessa perheeseen.....	7
3.2	Vankilassa tehtävä perhetyö.....	8
4	AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA LAPSEN MIELIPITEEN SELVITTÄMISESTÄ.....	10
5	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYS.....	12
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	13
6.1	Tutkimusaineisto.....	13
6.2	Aineiston analyysi.....	14
6.3	Eettisyys ja luotettavuus.....	15
7	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	16
7.1	Lapsen mielipiteen selvittäminen on lapsen tarinan kuulemista.....	16
7.2	Lapsen mielipiteen selvittäminen on havainnointia.....	22
7.3	Lapsen tulee saada tietoa.....	25
7.4	Toimiva työskentely edellyttää monensuuntaista vuorovaikutusta.....	29
8	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	35
9	POHDINTA.....	39
	LÄHTEET.....	42

Liite 1	Haastattelukutsu
Liite 2	Teemahaastattelun runko
Liite 3	Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

1 JOHDANTO

Vankeinhoidossa ja lainsäädännössä on tapahtunut viime vuosina monia muutoksia, jotka kertovat perhetyön vakiintuvan vähitellen osaksi vankeinhoitoa: Lapsiystävällisiä tapaamistiloja kehitetään ja niiden määrää lisätään. Lapsen tuen tarve selvitetään, kun lapsen vanhempi on vankilassa. Vanhemman mukana vankilassa olevien lasten asema on huomioitu uudella tavalla. Lapsi- ja perhetyö on määritelty koko Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tehtäväksi.

Yksi ajankohtaisimmista, perhetyön saralla keskustelua herättävistä aiheista vankeinhoidossa on vuoden 2014 alusta voimaan tullut laki valvotusta koevapaudesta. Laissa määrätään, että mikäli vangilla on edellytyksiä sijoittua valvottuun koevapauteen, tulee koevapauden aikaisessa asunnossa asuvien alle 18-vuotiaiden lasten mielipide koevapaudesta selvittää. Kattavaa ohjeistusta tai yhtenäisiä toimintatapoja siitä, miten uutta velvoitetta toteutetaan, ei ole vielä tämän opinnäytetyöprosessin aikana ollut olemassa.

Koska laki on vuoden 2014 alusta astunut voimaan, lapsen mielipiteen selvittämisestä vastuussa olevat työntekijät joutuvat kuitenkin parhaillaan miettimään, mihin uusi laki käytännön tasolla velvoittaa työntekijää. Tässä opinnäytetyössä selvitetään rikosseuraamusalan työntekijöitä haastatteleamalla, mitä työntekijät ajattelevat lapsen mielipiteen selvittämisestä valvotun koevapauden valmistelun yhteydessä. Työntekijöiden näkemyksiä kartoittamalla saadaan tietoa siitä, millaisena uusi vankeinhoidolle asetettu velvoite käytännön työssä näyttäytyy. Lyhyeksi ja ytimekkääksi muotoiltu lakiteksti ei auta sen hahmottamisessa, mistä lapsen mielipiteen selvittämisessä vankeinhoidon toimintaympäristössä on kyse. Opinnäytetyöhön haastatellut työntekijät avaavat tässä opinnäytetyössä koevapauden valmistelun yhteydessä tehtävän lapsen mielipiteen selvittämisen sisältöä: Mitä lapsen mielipiteen selvittäminen on? Miten lapsen mielipiteen selvittämistä voidaan tehdä, tai millä tavoin sitä tulisi tehdä? Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu laeista, sekä vankeuden ja perheen suhteeseen liittyvästä teorian tiedosta. Lisäksi työssä tarkastellaan lapsen mielipiteen selvittämistä sivuavia aiempia tutkimuksia.

Suoritin sosionomi-opintojeni kolmannen harjoittelujakson vankilan perhetyöntekijän ohjauksessa. Olen päässyt aitiopaikalta seuraamaan perhetyön ohjaajien käymää keskustelua tästä ajankohtaisesta aiheesta. Henkilökohtaisia kiinnostuksenkohteitani sosiaalialalla ovat erityisesti lastensuojelu, perhetyö sekä vankeinhoitotyö. Tässä opinnäytetyössä yhdistyvät kaikki nämä kiinnostavat aiheet ajankohtaiseksi kokonaisuudeksi.

2 LAKI VALVOTUSTA KOEVAPAUESTA

Valvottu koevapaus tarkoittaa vangin sijoittamista vankilan ulkopuolelle teknisin välinein ja muulla tavoin valvottavaksi. Valvottu koevapaus alkaa enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista tai koko rangaistuksen suorittamisesta vapauttamista. (Laki rikoslain 2 c luvun muuttamisesta 628/2013, 8 §.) Koevapauden tarkoitus on suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella ylläpitää ja edistää vangin valmiuksia sijoittua yhteiskuntaan (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013, 2 §).

Valvottu koevapaus on otettu käyttöön vuonna 2006, ja siitä saadut kokemukset ovat olleet myönteisiä (Lakivaliokunnan mietintö 7/2013 vp., 2). Valvotun koevapauden kautta vapautuneista 27 % teki uuden rikoksen, kun suoraan vankilasta vapautuneista uuden rikoksen teki 46 % (Mohell, esitelmä 19.11.2013). Alla olevan taulukon (Taulukko 1) mukaan valvotussa koevapauudessa on vuonna 2013 ollut keskimäärin 151 henkilöä päivässä. Koevapauudessa olevien keskimääräinen lukumäärä on kasvanut vuosien myötä, samoin koevapauden keskimääräinen pituus.

Taulukko 1. Valvottu koevapaus vuosina 2007–2013. (Rikosseuraamuslaitos 2013b, 30.)

	Aloitutut	Päättyneet	Peruutetut	Peruutetut % aloitetuista	Koevapauudessa keskimäärin päivässä	Koevapauden keskimääräinen pituus (pv)
2007	103	78	5	5	22	80
2008	217	193	19	9	50	90
2009	356	322	55	15	85	88
2010	395	397	67	17	102	97
2011	426	394	69	16	113	100
2012	544	526	94	17	150	101
2013	504	513	65	13	151	108

Tämä opinnäytetyö pohjautuu lakiuudistukseen, jonka myötä valvottua koevapautta koskeva säännöstely on kirjattu omaksi laiksi: laki valvotusta koevapaudesta (629/2013) astui voimaan vuoden 2014 alusta. Lakiuudistuksen tarkoitus oli saattaa ajan tasalle valvottua koevapautta koskeva lainsäädäntö. Eduskunta on edellyttänyt jo vuonna 2005 vankeuslakipakettia hyväksyessään, että lainsäädäntöä täsmennetään heti kun sähköisen valvonnan menetelmät vakiintuvat (Mohell, esitelmä 19.11.2013).

Lakiuudistuksen tarkoitus oli täsmentää valvotun koevapauden sääntelyä ja yhdenmukaistaa käytäntöjä. Lain tasolle tuodun säännöstelyn myötä myös koevapautteen sijoitettujen vankien oikeusturva paranee. Uudistuksen tavoitteena oli lisätä koevapauden käyttöä, yksinkertaistaa menettelyä ja vähentää arviointikeskuksen työtaakkaa. Uudistuksen myötä tavoiteltiin vapauttamisprosessin tehostumista ja rikoksen uusimisiriskien pienentämistä. (Mohell, esitelmä 19.11.2013.)

Laki valvotusta koevapaudesta (629/2013) velvoittaa koevapaudessa olevan pysymään asunnossaan sovittuina aikoina (6 §), olemaan päihteittä koko koevapauden ajan (18 §) sekä noudattamaan yksilöllisesti määriteltyä toimintavelvoitetta (5 §). Koevapaudessa olevaa velvoittavat koevapauden yleiset (17 §) sekä yksilöllisesti sovitut velvoitteet, joihin vanki sitoutuu ennen koevapauksen lähtöä.

Ennen koevapauksen sijoittamista on selvitettävä koevapauksen sijoittamisen edellytysten täyttyminen. Valvotun koevapauden täytäntöönpano edellyttää muun muassa asunnossa asuvien alle 18-vuotiaiden lasten mielipiteen selvittämistä. (Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013, 9§.)

Myöhemmin opinnäytetyössä käytetään käsitettä koevapauslaki, jolla tarkoitetaan tällöin Lakia valvotusta koevapaudesta (629/2013). Sanavalinnalla pyritään parantamaan tekstin luettavuutta.

2.1 Lapsen mielipiteen selvittäminen koevapauden yhteydessä

Uusi koevapauslaki on vankiloissa tehtävän koevapauden valmistelutyön lähtökohta. Erityiseen tarkasteluun tässä opinnäytetyössä nostetaan koevapauslain 9 §:ään kirjattu velvoite alaikäisten lasten mielipiteen selvittämiseksi ja lapsen kuulemiseksi.

Koevapauslain (629/2013) 9 §:ssä säädetään valvotun koevapauden edellytysten selvittämisestä seuraavasti:

”Vankilassa on selvitettävä vangin edellytykset sijoittua valvottuun koevapauksen hyvissä ajoin ennen mahdollista koevapauksen sijoittamista, jollei se ole rangaistusajan lyhyiden vuoksi ilmeisen tarpeeton. Erityisesti on arvioitava vangin sitoutumista hänelle asetettavien toimintaa, yhteydenpitoa, päihteettömyyttä ja asunnon ulkopuolella liikkumista koskevien määräysten ja rajoitusten noudattamiseen.

Jos vangilla on edellytyksiä sijoittua valvottuun koevapauksen, selvitetään vangin asuinolosuhteiden ja paikan, jossa vanki osallistuisi 5 §:ssä tarkoitettuun toimintaan, soveltuvuus koevapauden täytäntöönpanoon. Lisäksi selvitetään koevapauden täytäntöönpanoon suunnitellussa asunnossa asuvien täysi-ikäisten suostuminen koevapauden täytäntöönpanoon ja siihen liittyviin valvontakäynteihin asunnossa. Suostumuksen tulee sisältää vakuutus siitä, että suostumus on annettu omasta vakaasta tahdosta. Alle 18-vuotiaan mielipide on selvitettävä. Tarvittaessa alaikäistä on kuultava yhteistyössä lastensuojeluviranomaisten kanssa siten kuin lastensuojelulain (417/2007) 20 §:ssä säädetään. Valvotun koevapauden täytäntöönpanoon asunnossa ei saa ryhtyä, jos alaikäinen perustellusta syystä vastustaa täytäntöön-

panoa ja hän on ikänsä ja kehitystasonsa puolesta kypsä arvioimaan asiaa.”

Koevapauslain 9 §:n toisessa momentissa sanotaan, että lapsen mielipide on selvitettävä, mikäli vangilla on edellytyksiä sijoittua koevapauteen. Lisäksi laissa määrätään, että alle 18-vuotiaan mielipide on selvitettävä. Laissa ei ole tarkempaa määrittystä sille, kuinka nuoren lapsen mielipide on selvitettävä. Laissa määrätään, että lapsen mielipide tulee tarvittaessa selvittää yhteistyössä lastensuojeluviranomaisten kanssa. Lähtökohtaisesti lapsen mielipide tulee koevapausasiassa selvittää vankeinhoidon toimesta. Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan nimenomaan vankeinhoidon toteuttamaa lapsen mielipiteen selvittämistä, ja lastensuojelun kanssa tehtävä yhteistyö jätetään tarkastelun ulkopuolelle. Vielä lopuksi laissa todetaan, ettei koevapauden täytäntöönpanoon saa ryhtyä, mikäli lapsi perustellusti vastustaa täytäntöönpanoa. Lapsen iän ja kehitystason merkitystä tulisi siis pystyä arvioimaan.

2.2 Rikosseuraamuslaitoksen ohjeistus lapsen mielipiteen selvittämiseksi koevapauden yhteydessä

Jo Rikosseuraamuslaitoksen vuonna 2013 julkaistussa Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 21) todetaan, että Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklan mukaan lapselle, joka pystyy muodostamaan oman näkemyksensä, tulee taata mahdollisuus ilmaista näkemyksensä häntä koskevissa asioissa. Koevapauden yhteydessä tehtävään lapsen mielipiteen selvittämiseen linjauksissa viitataan seuraavasti:

”Myös valvottua koevapautta suunniteltaessa on tarpeellista keskustella kaikkien samassa taloudessa asuvien kanssa siitä, mitä valvottu koevapaus tarkoittaa, ja selvittää onko samassa asunnossa asuvilla jotakin sitä vastaan, että vanki asuu asunnossa koevapauden aikana.”

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinto on koevapauslain ensimmäisen voimassaolovuoden aikana antanut vähitellen tarkempaa ohjeistusta työntekijöille lapsen mielipiteen selvittämisen käytännöistä. Keskushallinto on ohjeistanut, että lapsen mielipide tulee selvittää, jos hän asuu koevapauden aikaisessa asunnossa vakituisesti tai huoltajuussopimuksen perusteella yli 50 % ajasta. On myös ohjeistettu, että lapsen mielipiteen selvittäminen tapahtuu lastensuojelulain 20 §:n mukaisesti menetellen. Ohjeistuksen mukaan lapsen mielipiteen selvittämisen tekee Rikosseuraamuslaitoksen virkamies, jolla on riittävä sosiaalialan osaaminen. Ohjeistuksessa mainitaan, että alaikäisen lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos selvittäminen vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä, tai jos selvittäminen on ilmeisen tarpeetonta. Ilmeisen tarpeettomalla viitataan ohjeistuksessa tilanteeseen, jossa perhe, lastensuojelu ja vankila tekevät jo tiivistä yhteistyötä. Keskushallinto on ohjeistanut myös lapsen mielipiteen selvittämisen dokumentoinnista: lapsen mielipiteen selvit-

täminen ja sen tapa on kirjattava asiakastietojärjestelmään. (Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinto, tiedoksianto 6.8.2014.)

Keskushallinto on myös linjannut tilanteet, joissa alaikäistä on kuultava lastensuojelun kanssa yhteistyössä. Näin toimitaan, jos tiedetään lapsen olleen huostaan otettuna tai muiden lastensuojelutoimenpiteiden kohteena. Lastensuojeluun tukeudutaan myös silloin, kun vanki ja lapsi eivät ole asuneet samassa asunnossa, tavanneet toisiaan vankila-aikana, tai kun heidän kanssakäymisestään on pitkä aika. Lastensuojelun kanssa voidaan tehdä yhteistyötä, jos vankilassa katsotaan, että lapsen mielipiteen selvittämisessä tarvitaan ulkopuolista asiantuntemusta. (Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinto, tiedoksianto 6.8.2014.)

Valvontarangaistuksen yhteydessä tehtävään lapsen mielipiteen selvittämiseen on olemassa malli. Tämän mallin on alustavasti ajateltu sopivan myös lapsen mielipiteen selvittämiseen koevapauden yhteydessä. Valvottuun koevapauteen liittyvään lapsen mielipiteen selvittämiseen ei ainakaan vielä ole omaa mallia.

2.3 Lapsen mielipiteen selvittäminen suhteessa valvontarangaistuslakiin

Uuden koevapauslain lähtökohtana oli, että sen säännökset vastaisivat mahdollisimman pitkälle valvontarangaistuksesta annettuja säännöksiä, jotka on kirjattu lakiin valvontarangaistuksesta (Mohell, esitelmä 19.11.2013). Valvontarangaistus on rangaistusmuoto, johon rikoksen tekijä voidaan tuomita ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan. Valvontarangaistus tarkoittaa rangaistuksen suorittamista kotioloissa, mutta valvonnan alaisena. Valvottu koevapaus puolestaan on ehdottoman vankeusrangaistuksen loppupuolella avautuva mahdollisuus suorittaa loppuosa tuomiosta valvotusti kotiolosuhteissa. Sekä valvontarangaistuksen että valvotun koevapauden suunnitteluvaiheessa lapsen mielipide selvitetään. (Mohell 2011.)

Lapsen mielipiteen selvittämisen osalta laki valvotusta koevapaudesta ja laki valvontarangaistuksesta eroavat toisistaan kuitenkin yhdellä olennaisella tavalla: valvontarangaistuksen yhteydessä lapsen mielipide selvitetään aina yhteistyössä lastensuojelun kanssa (laki valvontarangaistuksesta 2:8 §). Tilanne on siis erilainen kuin valvotun koevapauden kohdalla, jolloin lapsen mielipiteen selvittäminen rakentuu lähtökohtaisesti vankeinhoidon työntekijän osamisen varaan.

Valvontarangaistuksen yhteydessä tehtävä lapsen mielipiteen selvittäminen tehdään ennen tuomion antamista. Valvontarangaistuksen yhteydessä tehtävän lapsen mielipiteen selvittämisen seurauksena on asiantuntijalausunto, joka otetaan huomioon rangaistusta tuomittaessa. (Mohell 2011.) Valvotun koevapauden kohdalla lapsen mielipiteen selvittäminen ei vaikuta tuomioon, vaan siihen, onko vangilla edellytyksiä suorittaa loppuosa jo tuomitusta, ehdottomasta vankeusrangaistuksesta kotona.

2.4 Lapsen mielipiteen selvittäminen suhteessa lastensuojelulakiin

Tutkimusaihe on rajattu niin, että tässä opinnäytetyössä tarkastellaan lapsen mielipiteen selvittämisestä vain sitä osa-aluetta, joka on vankeinhoidon vastuulla. Koevapaussaissa (629/2013) sanotaan, että tarvittaessa lasta kuullaan yhteistyössä lastensuojelun kanssa, ja tällöin voidaan nojautua lastensuojelun vahvaan osaamiseen ja lastensuojelun käytäntöihin lapsen mielipiteen selvittämisessä. Koska uusi koevapauslaki asettaa lapsen mielipiteen selvittämisen lähtökohtaisesti vankeinhoidon henkilökunnan tehtäväksi, tässä opinnäytetyössä keskitytään tämän uuden velvoitteen pohtimiseen ja työntekijöiden ajatusten esille tuomiseen. On selvää, että vankeinhoidon on tarkoituksenmukaista hyödyntää tarpeen tullen lastensuojelun osaamista, ja tehtävä yhteistyötä lapsen edun mukaisten toimintatapojen luomiseksi. Silti on muistettava, että koevapauslain myötä vankeinhoidolle on asetettu velvoite selvittää lapsen mielipide.

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinto on ohjeistanut, että lapsen mielipiteen selvittämisessä noudatetaan lastensuojelulain 20 §:n mukaisia menettelyjä (Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinto, tiedoksianto 6.8.2014). Lastensuojelulain (417/2007) 20 § määrittää lapsen mielipiteen selvittämistä ja kuulemista.

Lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä, ja ne on huomioitava lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti, eikä selvittäminen saa aiheuttaa lapselle tai lapsen ja läheisten suhteille haittaa. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain jos se vaarantaa lapsen terveyden tai kehityksen, tai mikäli se on ilmeisen tarpeetonta. Mielipiteen selvittämisen yhteydessä lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka vaarantavat lapsen kehityksen tai ovat muuten lapsen edun vastaisia. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja olennainen sisältö on kirjattava lasta koskevin asiakirjoihin. (Lastensuojelulaki 417/2007, 20 §.)

3 VANHEMMAN VANKEUSRANGAISTUS JA LAPSI

Rikosseuraamusjärjestelmän toimenpiteet koskettavat vuosittain noin 13 000–20 000 ihmistä Suomessa. Lukuun sisältyvät sekä vankeusvangit että yhdyskuntaseuraamuksia suorittavat henkilöt. Alla olevasta taulukosta (Taulukko 2) näkyy vankien päivittäinen keskimäärä vankiryhmittäin viimeisen 10 vuoden ajalta. Taulukosta näkyy, että vuonna 2013 vankeja oli laitoksissa keskimäärin hieman yli 3000 päivittäin. Suomessa vankeuden arvioidaan koskettavan 55 000 vangin lähipiiriin kuuluvaa ihmistä päivittäin, minkä lisäksi on vielä tuhansia yhdyskuntaseuraamusta suorittavien läheisiä. (VAO ry 2012, 10.)

Vankeusrangaistusta suorittavien henkilöiden lasten määrästä ei ole tarkkaa tietoa. Lapset ovat olleet näkymätön osa rangaistusjärjestelmässä, eikä vangin lasten määrää ole merkitty vankitietojärjestelmään. Niiden lasten, joiden elämää vanhemman vankeus koskettaa, määrää voidaan toistaiseksi vain arvioida.

da. On arvioitu, että vankeus koskettaa Suomessa 8 000–10 000 lasta. (Lapsiasianeuvottelukunnan aloite vankiperheiden lasten oikeuksien huomioimisesta 2011.) Kriminaalihuollon tukisäätiössä on selvitetty kyselytutkimuksella vankien lasten määrää, mutta raportissa (Ryynänen & Suomela 2011, 55) todetaan selvityksen kaipaavan tuekseen jatkoselvityksiä. Tutkimuksen tuloksena vankeuden ajateltiin koskettavan vuosittain noin 7800 alaikäistä lasta. Tuloksessa ei ole mukana muut kuin vankivanhemman omat biologiset lapset, joten samassa taloudessa asuvat ei-biologiset lapset eivät näy luvussa. Lisäksi luku on arvio siitä, kuinka montaa lasta vankeus vuositasona koskettaa, joten kokonaisuudessaan lapsia, joiden elämään vankeus on vaikuttanut, on vielä huomattavasti enemmän.

Taulukko 2. Vankien päivittäinen keskimäärä vankiryhmittäin vuosina 2004-2013 (Rikosseuraamuslaitos 2013b, 25).

	Vankeus- vankeja	Sakko- vankeja	Tutkinta- vankeja	Nuoriso- vankeja	Pakko- laitos- vankeja	Yhteensä	Naisia	Naisten osuus kaikista vangeista [%]
2004	2 928	81	473	72	23	3 577	206	6
2005	3 104	179	519	63	23	3 888	242	6
2006	3 126	189	463	-	-	3 778	246	7
2007	2 911	134	506	-	-	3 551	244	7
2008	2 845	121	559	-	-	3 526	232	7
2009	2 840	83	569	-	-	3 492	246	7
2010	2 635	57	599	-	-	3 291	246	7
2011	2 612	53	598	-	-	3 262	234	7
2012	2 561	49	626	-	-	3 236	224	7
2013	2 549	48	578	-	-	3 175	242	8

3.1 Vankeus suhteessa perheeseen

Perheenjäsenen vankeus vaikuttaa koko perheeseen. Siviiliin jäävän puolison harteille jää arjen pyörittäminen, ja mahdollisesti lasten kysymyksiin ja ikävään vastaaminen. (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 19.) Läheisen vankeusrangaistus voi vaikuttaa moniin asioihin: vanhemmuuteen, parisuhteeseen, muihin sosiaalisiin suhteisiin, perheen toimeentuloon, terveyteen, sekä koulunkäyntiin ja työssäkäyntiin. (VAO ry 2012, 10.)

Vankeudessa oleva perheenjäsen puuttuu monella tavalla perheen arjesta. Vankilasta voi pitää yhteyttä läheisiin puheluiden, kirjeenvaihdon, tapaamisten ja poistumislupien avulla. Vaikka yhteydenpitoa rajoitetaan vankiloissa vain niin paljon, kuin vankilan järjestys edellyttää, käytännössä yhteydenpito voi olla hankalaa. Suljetuissa vankiloissa puhelun kestoaika on usein rajallinen, eivätkä jokapäiväiset puhelut ole mahdollisia. Soittoajat voivat olla sellaisia, ettei siviilissä oleva puoliso ja lapset ole tuolloin puhelimen ulottuvissa. Mikäli läheinen on itsekin vankilassa, voivat vankiloiden erilaiset soittokäytännöt vaikeuttaa yhteydenpitoa. Tapaamisia voivat vaikeuttaa pitkät välimatkat, taloudelliset syyt, tiukat säännöt tai tapaamisympäristön puitteet. Lapsen

voi olla hankala ymmärtää esimerkiksi tapaamisia, joissa vankivanhempaa ei ole lupa koskettaa. (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 12–16.)

Hyvillä perhesuhteilla voi olla suuri merkitys sekä vankilassa ollessa että vapautumisen jälkeisessä yhteiskuntaan sijoittumisessa. Hyvien perhesuhteiden tukeminen edistää Rikosseuraamuslaitoksen tavoitteiden toteuttamista. Vankilassa tehtävällä perhetyöllä voidaan myös vaikuttaa vahingollisiin perhesuhteisiin ja niiden aiheuttamien ongelmien ehkäisyyn. (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 6.)

3.2 Vankilassa tehtävä perhetyö

Rikosseuraamusalalla on alettu enenevässä määrin kiinnittää huomiota lapsi- ja perhetyön näkökulman huomioimiseen ja esille tuomiseen. Vuonna 2013 Rikosseuraamuslaitoksen julkaisemat Lapsi- ja perhetyön linjaukset ohjaavat valtakunnallisesti Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävää työtä, ja määrittävät samalla lapsi- ja perhetyön parissa tehtävän kehittämistyön suuntaa. Linjaukset perustuvat kansainvälisiin sopimuksiin, lastensuojelua koskevaan lainsäädäntöön, vankeuslainsäädäntöön ja rikosseuraamusalan strategiaan. (Rikosseuraamuslaitos 2013a, esipuhe.)

Jokaisessa vankeinhoidon yksikössä tulee olla henkilö, joka vastaa perhetyöstä. Kaikissa yksiköissä tulee myös olla useampi henkilö, joiden työnkuvaan on kirjattu perhetyö osana työtehtäviä. Perhetyöstä vastaavan työtehtäviin kuuluu esimerkiksi lapsen oikeuksien huomioimisen edistäminen yksikössä, henkilöstön informointi lapsiin liittyvissä asioissa, sekä lapsiystävällisen ympäristön suunnittelu ja ylläpito. Lisäksi perhetyötä on tietyistä rutiineista huolehtiminen: yhteistyö eri tahojen kanssa, perheenjäsenten välisen yhteydenpidon varmistaminen, lastensuojeluilmoitusvelvollisuuden toteutuminen, sekä tarvittavien kirjausten tekeminen tietojärjestelmiin. Lapsi- ja perhetyön linjausten mukaan perhetyö on osaltaan jokaisen Rikosseuraamuslaitoksen virkamielen tehtävä ja lapsen kohtaaminen lapsiystävällisellä tavalla tulee olla kaikkien virkamiesten tehtävä. Esimerkiksi vartijat ovat käytännössä eniten tekemisissä vankien perheenjäsenten kanssa. Rikosseuraamusalan henkilöstöä tulee kouluttaa lapsiystävällisten tarkastusten tekemiseen, lapsen kohtaamiseen ja palveluohjaukseen. (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 29–33.)

Vankilan perhetyö on yhteydenpitoa vangin ja perheen välillä, perhesuhteiden hoitoa, kuntoutusta sekä vaikuttamistyötä. Perhesuhteiden hoito on yksilötyönä, pari- ja perhetyönä, verkostotyönä ja perheleirien muodossa tapahtuvaa vuorovaikutusta edistävää työtä. Kuntoutus- ja vaikuttamistyössä pyritään vaikuttamaan uusintarikollisuuteen ihmissuhdetaitoja ja vanhemmuutta vahvistamalla. Käytännössä vankilan perhetyö on perhesuhteiden edistämistä monella tavalla: yhteydenpidon järjestämistä, keskustelua, kriisitilanteissa tukemista, ohjausta ja neuvontaa, kasvatustehtävässä tukemista, valmiuksien lisäämistä, vanhemmuuden arviointia, sekä yhteistyötä siviilissä olevien toimijoiden kanssa. (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 8,10.)

Vankilan perhetyön avulla tuetaan lasten ja perheiden psyykkisten, sosiaalisten ja taloudellisten asioiden hoitoa, sekä perhesuhteita. Lapsen ja vanhemman suhdetta tulee tukea vankeuden aikana lapsen edun mukaisella tavalla, koska vankeuden aikana katkeavaa suhdetta on vankeuden jälkeen haasteellista alkaa luomaan uudelleen. (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 8.)

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten on tuettava vangin vanhemmuutta, mikäli se on lapsen edun mukaista. Vanhemmuuden tukeminen ei tapahdu ainoastaan vanhemman toiveen pohjalta. On arvioitava, onko vanhemmuus sellaista, että sitä tulee tukea vankeuden aikana, vai onko vanhemmuudella negatiivinen vaikutus lapseen. Virkamiehen on siis pyrittävä työssään arvioimaan vanhemman ja lapsen suhdetta sekä lapsen edun toteutumista jo vankeusaikana. (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 20–22.)

Vanhemmuuteen liittyviä kysymyksiä voidaan vankilassa käsitellä esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen tarpeisiin muokatun Lapset puheeksi -menetelmän avulla. Lapset puheeksi -menetelmä vastaa myös lastensuojelulain 10 §:n velvoitteeseen selvittää lapsen hoidon ja tuen tarve vanhemman suorittaessa vapausrangaistusta. Lapset puheeksi -menetelmä on työmenetelmä, johon kuuluu eri tasoisia keskusteluja. Pyrkimyksenä on löytää yhdessä vanhempien kanssa keskustellen keinoja tukea lapsen kehitystä ja ehkäistä häiriöitä. Lapset puheeksi -menetelmä pyrkii tunnistamaan lapsessa ja vanhemmuudessa olevat vahvuudet, oivaltamaan niiden merkityksen lapsen arjen tasolla, sekä tukemaan niitä. Menetelmä ei sivuuta perheen vaikeuksia eikä etsi syyllistä, vaan korostaa tiedon ja ymmärryksen lisäämistä. Tämä tarkoittaa vaikeidenkin asioiden käsittelyä myös lasten kanssa. Lapsenkin nähdään voivan selviytyä elämän vaikeuksista, kun ongelmista puhutaan avoimesti, ja niitä pyritään ratkaisemaan. (Solantaus n.d., 3-5.)

Perhetyötä tehdään laitoksissa, mutta työ on ollut pitkälti vankilähtöistä. Lapsen etu voi unohtua, kun toimitaan tiukasti vankilan päiväjärjestyksen mukaisesti. Vankeinhoidon henkilöstön tulee kuitenkin huomioida lapsen oikeudet ja etu silloin kun päätökset koskevat lasta. (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 1–2)

Linjauksissa (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 20–21) todetaan, että vankilan tulee mahdollistaa säännölliset tapaamiset vanhemman ja lapsen välillä. On arvioitava, ovatko tapaamiset lapsen edun mukaisia. Lapsen edun määrittely riippuu myös siitä, ovatko tapaamiset valvottuja vai valvomattomia. Vankilassa on myös pidettävä huolta siitä, että yhteydenpito lapseen puhelimitse on mahdollista sellaisina aikoina, jolloin lapsella on aidosti mahdollisuus keskustella vanhempansa kanssa.

Nykyisessä vankeuslaissa ei ole erikseen huomioitu lapsen oikeuksia tapaamisissa. Lapsi- ja perhetyön linjausten mukaan kaikissa tapaamistiloissa tulee huomioida lapsiystävällisyys, esimerkiksi tilan sisustuksessa ja varustuksessa. Linjauksissa ehdotetaan, että vankiloissa tulisi olla tilat lapsi-vanhempitapaamisiin, joissa on mahdollisuus koskettaa vanhempaa. Muutoin tapaami-

sen valvonta tapahtuisi normaaleiden periaatteiden mukaisesti. Linjauksissa ohjeistetaan myös nostamaan valvomattomien tapaamistilojen käyttöastetta sekä harkitsemaan myös suljetuissa vankiloissa yön yli kestävien tapaamisten mahdollisuutta. (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 24–25.)

Perhetyön muodot Rikosseuraamuslaitoksessa voivat vaihdella eri toimintamuodoista ja niiden tavoitteista johtuen. Rikosseuraamuslaitoksen perhetyö ei kohdistu vain perheisiin, joissa on lapsia. Myös terveen parisuhteen tukeminen on osa perhetyötä. (Rikosseuraamuslaitos 2013a, 8.)

4 AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA LAPSEN MIELIPITEEN SELVITTÄMISESTÄ

Laki valvotusta koevapaudesta on nykyisessä muodossaan vasta tullut voimaan, joten siitä ei tämän opinnäytetyöprosessin aikana voi saada tutkimustietoa. Valvotusta koevapaudesta löytyy aiempia tutkimuksia, mutta tässä opinnäytteessä juuri nykyisessä muodossaan oleva koevapauslaki ja sen uusi sisältö ovat keskeisessä roolissa: uuden koevapauslain mukaan lapsen mielipiteen selvittäminen valvotun koevapauden yhteydessä on ensisijaisesti vankeinhoiton virkamiehen tehtävä.

Lapsen mielipiteen selvittämisestä ja lapsen kuulemisesta löytyy aiempia tutkimuksia. Seuraavissa tutkimuksissa käsitellään lapsen mielipiteen selvittämistä ja lapsen kuulemistä sosiaalitoimen sekä oikeuden suorittamana selvityksenä. Lapsen kuuleminen ja lapsen mielipiteen selvittäminen ovat eritasoisia menettelyitä, mutta seuraavissa tutkimuksissa on yhtäläisyyksiä lapsen mielipiteen selvittämiseen käsite-eroista huolimatta. Lisäksi Karttunen (2010, 23) toteaa, että lapsen kuulemisen käsite on yleistynyt kattamaan myös lapsen mielipiteen selvittämisen, ja käyttää omassa väitöskirjassaan lapsen kuulemisen käsitettä tässä laajassa merkityksessä.

De Godzinsky (2014, 81-82) on tuoreessa tutkimuksessaan tarkastellut, miten lapsen etu ja osallisuus toteutuvat hallinto-oikeuksien tekemisessä huostaanottoasioiden käsittelyissä. Tutkimuksen mukaan sosiaalitoimessa lapsen osallisuus ei näyttänyt olevan lainsäädännön edellyttämällä tasolla. Erityisesti alle kouluikäisten lasten mielipide jää asiakirjojen mukaan selvittämättä sosiaalitoimessa, tai ainakin sen selvittäminen on jätetty kirjaamatta. Tältä osin tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota kirjaamiskäytännöissä oleviin puutteisiin sekä siihen, ettei lapsille usein annettu riittävästi informaatiota. De Godzinsky toteaa, että ilman riittävää informaatiota lapsen on mahdotonta muodostaa perusteltua mielipidettä asiaan. Tämän lisäksi kuulemistilanne voi olla lapselle hyvin hämmäntävä, jos lapsella ei ole riittävästi tietoa. Mielenkiintoista tutkimuksessa oli myös, että lapsen itse ilmaisevia mielipiteitä tai omaa kertomusta omasta elämästään näkyi noin viidesosassa tutkimusaineiston päätöksistä. 80 prosentissa päätöksistä lasta käsiteltiin aikuisen kertomusten kautta siten, että lapsen mielipiteitä kuvaili joku muu kuin lapsi itse.

Tutkimuksessa todetaan, että lapsen muodollinen kuuleminen on helposti toteutettavissa, mutta todellinen haaste on siinä, mikä merkitys lapsen mielipiteelle annetaan. Tutkimuksessaan hän huomaa, että useimmiten lapsen kertomaa vain referoitiin oikeuden päätöksessä. Lapsen kertomaa ei analysoitu, sen luotettavuutta tai merkitystä päätöksenteossa ei arvioitu, eikä tuotu esiin oliko, ja miten, lapsen mielipide vaikuttanut hallinto-oikeuden päätökseen. Toisaalta tuomareiden haastatteluiden perusteella halu suojella lasta mahdollisesti näkyy lapsen mielipiteen näkymättömyytenä päätöksissä. Tuomarit haluavat välttää aiheuttamasta tilannetta, jossa lapsi kokisi olevansa vastuussa hallinto-oikeuden tekemästä päätöksestä, erityisesti kun on kyse siitä huostaan otetaanko lapsi vai ei. Tällöin lapsen mielipiteen näkyvyyteen päätöksenteossa vaikuttaa yhtäältä lapsen oikeus osallistua ja toisaalta lapsen oikeus suojeluun. Toisissa lasta koskevissa asioissa, kuten lapsen sijoituspaikan valinnassa tai sijoituksen päättämistä koskevassa päätöksessä, nämä oikeudet eivät näyttäytyneet yhtä ristiriitaisina kuin huostaanottoa koskevassa päätöksenteossa. (De Godzinsky 2014, 82-84.)

Risto Karttunen (2010) on väitöskirjassaan tutkinut lapsen psykologista asemaa, kun lasta kuullaan huolto- ja tapaamisriitojen tiimoilta. Tutkimusaineiston tapaukset ovat erilaisessa tilanteessa kuin lapsi, jonka mielipidettä selvittää vanhemman koevapauteen liittyen: väitöskirjan tapauksissa lapsi on kahden vanhemman välisen riidan keskellä, ja häneltä odotetaan tietyllä tavalla jommankumman vanhemman valitsemista. Koevapausasiassa lapsella ei ole tällaista lojaliteettien ristiriitaa, mutta lojaaliuden vanhempaa kohtaan voidaan nähdä vaikuttavan yleisesti siihen, mitä lapsi vanhemmastaan kertoo tai vanhempaan liittyen sanoo. Lojaalius liittyy lapsen mielipiteen selvittämiseen siis yleiselläkin tasolla.

Karttunen (2010, 154) tuo esille lapsen osallisuutta koskevan epäkohdan: Samalla kun lapsen mahdollisuus tulla kuulluksi omissa asioissaan on yleisesti parantunut, ne lapset, joiden on kannettava salaisuuksia tai lapselle kuulumattomia vastuita ja huolia, ovat entistä marginaalisemmassa asemassa. Nämä lapset tarvitsevat ammatillisia kovaäänisiä, jotta heidän henkilökohtaiset tarpeet tulevat esille.

Väitöskirjassa pohditaan, miten lapsen mielipiteen selvittämistä voidaan tehdä paremmin. Väitöskirjassa todetaan, että lapsen asiakkuus tulisi aloittaa ja lopettaa vanhempien läsnä ollessa. Kun lapsi tavataan ensin yhdessä vanhempien kanssa, lapsella on mahdollisuus saada isän ja äidin lupa ja hyväksyntä puhua asioista omalta kannaltaan. Lapsen suhdetta vanhempiinsa voi myös selvittää monella tavalla, eri näkökulmista käsin ja aikaperspektiiviä laajentaen. Kun lapsen kanssa puhutaan esimerkiksi perheen menneisyydestä ja tulevaisuuteen liittyvistä toiveista, irtaannutaan lojaalisuusongelman tukahduttamasta nykyhetkestä. Tällöin lapsen oma näkökulma voi päästä esiin. Lapsen näkökulman esille tulemistä tukee myös keskustelumalli, jossa keskustelun lähtökohtana on se, miten lapsi näkee elämäntilanteensa. Lasta voi tällöin esimerkiksi auttaa hahmottelemaan, ”miten perheen asiat järjestäisivät, jos sinä saisit määrätä”. (Karttunen 2010, 161-164, 170.)

On tärkeää, että työntekijän ja lapsen tapaamisesta jäisi lapselle helpottunut olo, ja että lapsi voisi jatkossakin puhua ajatuksistaan luottamuksellisesti jonkun kanssa. Lapsi ei saisi jäädä mietteineen yksin, joten lapsen keskeiset viestit ja tarpeet tulee käydä läpi vanhempien kanssa. Asiakkuus ei saa jäädä työntekijän kanssa kahdenkeskiseksi, koska tällöin lapsi on kontaktin jälkeen jälleen yksin ajatustensa kanssa. (Karttunen 2010, 165, 172)

Karttunen (2010, 171–173) kirjoittaa, että lasta ei saa haastatella kertomatta keskustelun tarkoitusta. Työntekijän on myös hyväksyttävä, mikäli lapsi ei halua avata kaikkia ajatuksiaan. Tiedon hankkiminen ei saisi olla itsetarkoitus, vaan tavoiteltavaa kuulemisessa on se, että lapsi voisi kokea tullessaan ymmärretyksi. Myös Ervast & Tulensalo (2006, 63) toteavat lapsikeskeistä lastensuojelun tilannearviota jäsentävässä raportissaan, että puhumisen ei pitäisi olla lapsen tapaamisen onnistumisen mitta. On tärkeää antaa lapselle vapaus puhua tai olla puhumatta.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYS

Opinnäytetyöni tutkimustehtävänä oli selvittää työntekijöitä haastatteleamalla, mitä työntekijät ajattelevat lapsen mielipiteen selvittämisestä koevapauden yhteydessä. Kyseessä on uusi velvoite, joka edellyttää vankeinhoidon virkamiestä selvittämään lapsen mielipiteen osana lapsen vanhemman koevapauden valmisteluprosessia. Lapsen mielipiteen selvittämisessä ei ole ehtinyt muodostua yhtenäisiä käytäntöjä, eikä aiheesta ole vielä kovin kattavaa ohjeistusta.

Kerätyn aineiston pohjalta tutkimuskysymykseni täsmentyi seuraaviksi:

1. Mitä lapsen mielipiteen selvittäminen on käytännössä?
2. Miten lapsen mielipiteen selvittämistä tulisi tehdä?

Opinnäytetyön tavoite oli tuottaa tietoa työntekijöiden näkemyksistä liittyen lapsen mielipiteen selvittämiseen. Tutkimukseen haastatellut työntekijät ovat omassa työssään kohdanneet, pohtineet ja ratkaisseet tilanteita, joita monet muutkin työntekijät joutuvat jatkossa pohtimaan työskennellessään koevapauden siirtyvien vankien ja heidän perheidensä kanssa. Myös lapsen mielipiteen selvittämisen yhteisiä toimintatapoja määriteltäessä on hyödyllistä huomioida ne kokemukset ja näkemykset, joita työntekijöillä on jo annettavanaan. Opinnäytetyön tavoite oli siten myös tuoda jäsennellysti esille ja muiden hyödynnettäviksi se tieto, jota työntekijöillä aiheeseen liittyen jo on.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tämän opinnäytetyön tutkimus oli laadullinen. Laadullinen tutkimus tuo esille tutkittavien näkemykset ja havainnot, sekä antaa mahdollisuuden huomioida heidän menneisyyteen ja kehitykseen liittyvät tekijät. Kvalitatiivisia menetelmiä käytetään, kun halutaan päästä käsiksi Hirsjärven & Hurmeen (2010, 27–28) kutsumiin tajunnan sisältöihin: Kvalitatiivisilla menetelmillä päästään käsiksi niihin merkityksiin, joita ihmiset antavat ilmiöille ja tapahtumille. Niiden avulla tuodaan esille tutkittavien näkökulmat ja heidän ääni. Opinnäytetyöni tavoite oli tuoda esille työntekijöiden näkemyksiä ja ajatuksia, joten laadullinen tutkimus oli luonnollinen valinta tähän opinnäytetyöhön.

Aineistonkeruumenetelmänä tutkimuksessa oli haastattelu. Haastattelu mahdollistaa asioiden käsittelyn mahdollisimman vapaasti; haastateltava voi luoda merkityksiä ja olla aktiivinen osapuoli tutkimuksessa. Haastattelu on perusteltu tiedonkeruumenetelmä juuri silloin, kun tutkimuskohteena on vähän kartoitettu, tuntematon alue, ja tutkijan on vaikea tietää etukäteen vastausten suuntaa. Myös vastausten selventämisen ja syventämisen kannalta haastattelu on tarkoituksenmukainen aineistonkeruumenetelmä. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 35.)

Valitsin haastattelumenetelmäksi teemahaastattelun, koska halusin antaa tilaa haastateltavien puheelle, ja sieltä mahdollisesti nouseville uusille asioille, joita en ole osannut ennakoita. Uusien asioiden esille nouseminen asiassa, joka on määrittelemätön etenkin haastattelijalle, mutta tietyllä tavalla myös haastateltaville, oli enemmän kuin todennäköistä. Teemahaastattelu tuo tutkittavien äänen kuuluviin erityisesti, koska se ei sido haastattelua tiukasti tutkijan näkökulmaan. Teemahaastattelu onkin lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 48.)

6.1 Tutkimusaineisto

Haastateltaviksi oli tarkoitus saada 4–5 Rikosseuraamuslaitoksen eri yksiköiden työntekijää, jotka ovat vastuussa lapsen mielipiteen selvittämisestä valvotun koevapauden valmistelun yhteydessä. Rikosseuraamuslaitokselta haettiin ja saatiin lupa tutkimuksen toteuttamiseen. Työelämän yhdyshenkilöltäni sain tiedon niistä henkilöistä, jotka työtehtäviensä puolesta sopisivat haastateltaviksi. Haastattelukutsuni (Liite 1) tavoitti yhteensä 11 työntekijää, joista viisi henkilöä halusi osallistua haastatteluun. Haastattelukutsussani kerroin muun muassa siitä, että haastattelut äänitetään, ja että haastattelu on vapaamuotoinen teemahaastattelu. Annoin myös haastateltaville mahdollisuuden saada tietää etukäteen keskustelun tueksi hahmottelemani teemat (Liite 2), ja jokainen haastateltava tarttui tähän mahdollisuuteen. Korostin haastateltavilleni kuitenkin, ettei heidän ole tarpeen millään lailla valmistautua haastatteluun.

Valitettavasti aikataulullisista syistä johtuen viidestä haastateltavasta vain kolme lopulta pystyi osallistumaan haastatteluun. Näin ollen tavoiteltu 4–5

haastattelun määrä jäi aiottua pienemmäksi. Tutkimusaineistoa kertyi kolmessa haastattelussa kuitenkin tarpeeksi opinnäytetyön laajuiseen työhön.

Haastattelut tehtiin kunkin haastateltavan työpaikalla. Haastatteluiden kesto vaihteli 50 minuutista 80 minuuttiin. Haastattelut äänitettiin, mikä antoi haastattelijalle vapauden keskittyä haastattelemiseen enemmän kuin haastattelun dokumentointiin.

Haastateltavat vaikuttivat puhuvan lapsen mielipiteen selvittämisestä mielellään, ja aineistoa kertyi runsaasti. Haastateltavat olivat kaikki työstäneet lapsen mielipiteen selvittämisen kysymyksiä ajatuksissaan ja käytännössä, mikä näkyi aiheen monipuolisena tarkasteluna. Oletukseni siitä, että en pysty ennalta määrittämään kaikkia aiheeseen liittyviä ulottuvuuksia, osoittautui oikeaksi. Teemahaastattelu antoi haastateltaville kullekin mahdollisuuden nostaa uusia näkökulmia keskusteluun, ja luoda merkityksiä omista lähtökohdistaan.

Määrällisesti riittävä aineistonhankinta oli helppoa. Haastatteluissa erityisen vaikeaa oli oma haastattelijan roolin pitäminen. Haastattelijana minun olisi pitänyt osata antaa haastateltavien puheen johdattaa keskustelua enemmän, kuin mihin käytännössä pystyin. Haastattelijalta vaaditaan pysähtymistä ja täydellistä keskittymistä haastateltavan puheeseen, jotta kaikkiin herkullisiin tilanteisiin ja tietoihin pystyy tarttumaan, ja saamaan näin haastateltavalta mahdollisimman paljon tietoa. Oma kokemattomuus haastattelijana vaikutti varmasti myös siihen, kuinka syvällisesti aiheisiin päästiin haastattelussa. Onnekseni haastateltavat olivat rautaisia ammattilaisia, jotka osasivat tuoda esille näkemyksiään, vaikka olisin ensikädessä omaa kokemattomuuttani kiirehtinyt jonkin tärkeän aiheen ohi.

Haastattelujen jälkeen aineisto litteroitiin sanatarkasti. Haastatteluaineistoa kertyi äänitteinä yhteensä noin 3 tunnin ja 20 minuutin verran. Litteroituna sama aineistomäärä oli 56 sivua kirjoitettua tekstiä.

6.2 Aineiston analyysi

Aineiston analyysi alkoi lukemalla aineistoa. Litteroinnin yhteydessä aineisto oli käyty kerran läpi, mutta aineiston sisältöön keskittyminen alkoi lukemalla tekstiä uudelleen ja uudelleen. Tässä vaiheessa tein aineistolle kysymyksiä; esimerkiksi mitä ja millaista lapsen mielipiteen selvittäminen on.

Aineiston analyysi toteutettiin sisällönanalyysina, jossa haastatteluaineisto luokiteltiin. Aineiston luokittelu on päättelyä ja sen kehyksen luomista, jonka varassa haastatteluaineistoa myöhemmin tulkitaan, yksinkertaistetaan ja tiivistetään. Se on olennainen osa analyysia. Usein tutkimusta tekevä pohtii, miten luokkia luodaan. Asiaan ei ole yhtä oikeaa vastausta, mutta luokkien muodostumiseen vaikuttaa niin tutkimustehtävä, aineiston laatu kuin myös tutkijan oma teoreettinen tieto, ja toisaalta taito käyttää sitä. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 147–148.)

Aineiston luokittelu tuntui aluksi vaikealta; miten tietäisin, mitkä luokat ovat olennaisia? Työskentelyn edetessä huomasin, että haastateltavien puhe oli luokiteltavissa puheeksi lapsen haastattelusta ja puheeksi lapsen havainnoinnista. Lisäksi he puhuivat lapsen mielipiteen selvittämisestä toisaalta lyhytkestoisena tapahtumana, toisaalta pitkäkestoisena prosessina. Haastateltavat puhuivat paljon myös perheen kanssa työskentelyn sekä tiedon antamisen merkityksistä lapsen mielipiteen selvittämisessä. Eettiset kysymykset nousivat esille aineistossa monen eri teeman yhteydessä, mutta eivät näyttäneet muodostavan itsessään tarpeeksi jäsentynyttä teemaa. Kun aineistoon tutustui yhä paremmin, oli lopulta suhteellisen helppoa nähdä aineistosta nousevat, olennaiset teemat. Luokat olivat osittain päällekkäisiä toisiinsa nähden, joten jouduin luokittelemaan aineistoa uudelleen, luokkia tarkoituksenmukaisesti yhdistellen. Koska aineistoa oli paljon, jouduin myös tekemään valintoja sen suhteen, mitkä luokat ovat tutkimustehtäväni kannalta olennaisempia kuin toiset.

Aineistosta nousi lopulta keskeiseksi teemoja, joista osa oli alustavan teemoittelun mukaisia, osa enemmän haastateltavien puheessaan itse tuottamia. Esimerkiksi arvoihin ja etiikkaan liittyvä, teemahaastattelun rungossa ollut teema ei ollut toimiva sellaisenaan. Sen sijaan haastateltavat toivat näkemykseni mukaan eettistä pohdintaa sisältäviä näkemyksiä esille muiden teemojen yhteydessä, joihin olen eettisen pohdinnan luontevasti yhdistänyt.

6.3 Eettisyys ja luotettavuus

Tämän opinnäytetyön tutkimukseen osallistui kolme rikosseuraamusalan työntekijää, jotka ovat vastuussa lapsen mielipiteen selvittämisestä valvotun koevapauden yhteydessä. Jo haastattelukutsussa kerroin vastaanottajille, että haastatteluaineisto käsitellään luottamuksellisesti, eivätkä haastateltavat ole tunnistettavissa raportista. Olen poistanut suorista aineistolainauksista viittaukset haastateltavien työyksikköön, ja muut sellaiset tekijät, esimerkiksi henkilöiden nimet, jotka saattaisivat vaikuttaa haastateltavan henkilöllisyyden esille tulemiseen. Lisäksi olen pyytänyt haastateltavilta henkilökohtaisen tutkimusluvan (Liite 3) haastattelun yhteydessä, ja samalla antanut haastateltaville yhteystiedot mahdollisia jälkikäetiedusteluita, korjauksia tai kysymyksiä varten.

Kvalitatiivisessa analyysissä luotettavuuden kannalta on tärkeää tarkastella tutkijan toimintaa: Onko kaikki käytettävissä oleva aineisto otettu huomioon? Onko tiedot litteroitu oikein? Lisäksi olennaista on kiinnittää huomiota siihen, että tutkimuksen tulokset todella kuvastavat tutkittavien ajatusmaailmaa. (Hirsjärvi & Hurme 2010, 189.)

Tämän opinnäytetyön haastattelut on äänitetty ja huolellisesti litteroitu, joten haastateltavien puhe ei ole vääristynyt, eikä se ole tullut pelkistetyksi ennen varsinaista aineiston analyysiä. Olen myös pyrkinyt kuvaamaan tutkimuksen

eri vaiheita raportissa, ja tuomaan haastattelupuhetta esille myös suorien aineistolainauksien muodossa. Hirsjärvi & Hurmeen (2010, 189) mukaan tutkijan on pystyttävä esittämään, miten hän on päättänyt kuvaamaan tutkittavien maailmaa juuri siten kuin on tehnyt.

Haastateltavien puheen sisällön oikein ymmärtämisessä oli haasteita. Haastateluissa puhe lapsen mielipiteen selvittämisestä yksittäisenä tilanteena ja toisaalta pitkällä aikavälillä tehtävänä työnä kulki rinnakkain. Sen oikein ymmärtäminen, milloin puhuttiin haastattelusta, milloin havainnoinnista, milloin puhuttiin yksittäisestä tilanteesta, milloin kuukausien aikana tapahtuvasta työskentelystä, ei ollut helppoa. Koin kuitenkin tärkeäksi eritellä lapsen mielipiteen selvittämisen eri ulottuvuuksia, enkä voinut jättää isoa osaa aineistoa yhtenäiseksi kasaksi tietoa. En siis voinut olla tekemättä päätelmiä sen suhteen, milloin haastateltava viittasi mihinkin lapsen mielipiteen selvittämisen osa-alueeseen. Luulin valmistautuneeni aiheeseen perusteellisesti ennen haastattelua, mutta jälkikäteen huomasin, että olin ehkä odottanut lapsen mielipiteen selvittämisestä käytävän keskustelun keskittyvän lapsen haastatteluun.

Tilanteen voi toki kääntää myös ilahtumiseksi siitä, että haastateltavat saivat todella haastattelussa oman näkemyksensä esille. Jos olisin haastattelutilanteessa rajannut keskustelun koskemaan tiukasti lapsen mielipiteen selvittämistä haastattelutilanteena, olisin rajannut paitsi työntekijöiden määrittelyä siitä, mitä lapsen mielipiteen selvittäminen on, myös haastatteluista saadun tiedon määrää ratkaisevasti.

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa esitellään tutkimusaineiston tuloksia. Tulokset on jaettu neljään lukuun. Tulokset vastaavat tutkimuskysymyksiin; mitä lapsen mielipiteen selvittäminen on ja miten sitä tulisi tehdä? Tutkimusaineiston mukaan lapsen mielipiteen selvittäminen on lapsen haastattelua, mutta se sisältää myös monia muita ulottuvuuksia. Lapsen mielipiteen selvittäminen on haastattelun lisäksi työntekijän havainnointia, ja mielipiteen selvittämiseen liittyy olennaisena osana tiedon antaminen lapselle. Kehittämiseen ja työn tekemisen tapoihin liittyvä puhe keskittyi yhteistyön tarpeeseen. Yhteistyötä kuvattiin tarvittavan Rikosseuraamuslaitoksen sisällä, sekä suhteessa muihin viranomaisiin. Yhteistyösuhteen rakentaminen vankiperheiden kanssa sekä vankeusajan läpi kulkeva perhetyö nähtiin tärkeinä tekijöinä lapsen mielipiteen selvittämisessä.

7.1 Lapsen mielipiteen selvittäminen on lapsen tarinan kuulemista

Haastateltavat kuvasivat lapsen mielipiteen selvittämisen tavoitteiksi lapsen tarinan ja mielikuvien kuulemisen liittyen vanhemman kotiinpaluuseen. Lasta kuulemalla selvitetään, millaisia perheen vuorovaikutussuhteet ovat, ja onko lapsen suhde vankivanhempaan säilynyt vankeuden aikana.

Kuultu sen lapsen tarina siitä, että mitä se tarkoittaa että isä tai äiti palaa kotiin.

En mä lähde lapselta kysymään, että mitä mieltä sinä nyt olet siitä, voiko sinun isäsi tulla teille kotiin koevapauteen. Vaan mä yritän selvittää sitä et mikä sen lapsen suhde siihen isäänsä on, tai isäpuoleensa.

Haastateltavat kuvasivat yhdeksi lapsen mielipiteen selvittämisen tavoitteeksi lapsen tarinan kuulemisen: mitä lapselle tarkoittaa se, että vanhempi palaa kotiin. Lapsen mielipiteen selvittämisessä ei ajateltu olevan olennaista virallisten kysymysten esittäminen, saati luvan pyytäminen vanhemman koevapauden aloittamiselle. Työntekijä selvittää lapsen tasoisesti keskustellen, millainen lapsen suhde vankivanhempaansa on.

Aineistossa lapsen mielipiteen selvittämisen kuvattiin olevan lapsen kanssa keskustelua ja lapsen haastattelua. Seuraavat aineistolainaukset kuvaavat sitä, minkälainen tilanne lapsen kanssa keskustelu on.

Haastateltiin sitä lasta siellä hänen huoneessaan. Istuttiin siellä lattialla ja juteltiin.

Keskustelua siitä että, lähinnä sellasta vapaamuotosta

Haastatteluissa kuvattiin lapsen kanssa keskustelua esimerkiksi lapsen kotona, lapsen omassa huoneessa tapahtuvaksi jutteluksi. Työntekijä saattaa istua lattialla lapsen kanssa keskustelemassa. Lapsen kanssa käytävää keskustelua kuvattiin vapaamuotoiseksi eikä kovinkaan viralliseksi. Lapsen mielipiteen selvittämisen tilanne näyttäytyi aineistossa hyvin rentona, lapsilähtöisenä keskustelutilanteena.

Haastateltavien mukaan lapsen kanssa jutellessa selvitetään, mitä lapsi ajattelee perheestään, vankivanhemmasta ja tämän kotiin paluusta. Lapselta kysytään ikätasoisesti asioita, jotka antavat tietoa lapsen ja vanhemman suhteesta.

Mitä teet isän kanssa, ja mitä isä sulle merkitsee. Ja miltä tuntuu kun isä tulee kotiin.

Useesti mä kysynkin että no, miten se elämä sit tulee muuttamaan, minkälaisia ajatuksia sulla on siitä isän tai äidin paluusta kotiin?

Mutta että kyl jo kouluikänen, sil on mielikuva siitä että mitä se sitten. Mitä lapsi isän kanssa tai äidin kanssa tekisi sen jälkeen kun vanhempi muuttaisi takaisin kotiin.

Lapselta voidaan kysyä esimerkiksi, mitä lapsi vanhemman ja perheensä kanssa yleensä tekee, ja mitä he tekisivät sitten kun vanhempi palaa kotiin.

Työntekijä voi kysyä myös, mitä lapsi vanhempansa ja perheensä kanssa on perhetapaamisten tai viikonloppulomien aikaan tehnyt. Lapsen kanssa keskustellessa selvitetään myös sitä, mitä vanhempi lapselle merkitsee. Lapselta voidaan kysyä, mikä muuttuisi vanhemman kotiin palaamisen jälkeen, ja miltä ajatus vanhemman kotiin paluusta tuntuu. Aineistossa todettiin kouluikäisellä lapsella olevan jo mielikuva siitä, mitä vanhemman kotiinpaluu arjessa tarkoittaisi.

Yksi haastateltavista kuvasi käyttävänsä keskustelussa apuna perhekuvien piirtämistä. Haastateltava kertoi, että lapsen piirtäessä kuvaa perheestään, syntyy luontevasti keskustelua perheestä. Hän myös kuvasi piirtämisen auttavan mahdollisen jännityksen laukaisemiseen: lapsi saa alkaa tekemään jotain.

Ja sitte tuli isä, ja sitte tulee tää isäpuoli. Mut sen isäpuolenkin hän piirsi ilman että mä kysyin että olisko nyt vielä joku joka tähän perheeseen voisi kuulua. Ni musta se kertoo niinku siitä, se kertoo jo siitä että kyl se mies kuuluu hänen perheeseensä vaikka se nyt oli se viimeinen. Se oli ollut vankilassa monta kuukautta, se oli ollut pois sieltä perheen arjesta.

Sit joskus mä oon käyttäny myöskin semmosta haltija-kuvaa. Semmonen haltija, että jos voisit esittää sille 5 toivomusta, tai 3 toivomusta, tai mikä se on, niin mitä ne olisi. Se on kans semmonen hyvä keskustelun aihe.

Haastateltava kuvaa edellä lapsen perhekuvan rakentumisesta: lapsi kertoo oman versionsa siitä, ketä hänen perheeseen kuuluu ilman, että työntekijän tarvitsee tivata tietoa lapselta. Kuvan avulla työntekijä tulkitsee vankivanhemman olevan lapsen näkökulmasta osa hänen perhettään, vaikka henkilö ei olekaan ollut lapsen arjessa läsnä kuukausiin. Lapsen kanssa käytävän keskustelun virikkeenä oli käytetty myös haltija-kuvaa, jonka avulla lapsi oli saanut kertoa esimerkiksi 5 toivettaan.

Aineiston analyysi osoittaa, että haastateltavat pohtivat, tuleeko lapsen todellinen mielipide selvitettyksi haastattelun avulla. Haastateltavat eivät pitäneet todennäköisenä, että lapsi kertoisi haastattelussa jotain ennalta arvaamatonta tietoa.

Mutta se että eihän siinä lapsen todellinen mielipide selviä.

Se lasten mielipiteen selvittäminen on sitten, se on yks sama. Sieltä tulee se vastaus mitä me odotetaan. Mutta että mitä se sit sille lapselle ihan oikeesti tarkoittaa.

Aina se [mielipide] myönteisenä on tullut, mutta että työntekijänä jään pohtimaan sitä että mitkä siellä on oikeesti ne todellisuudet sit loppupeleissä.

Haastateltavat ajattelivat, että lapsen todellinen mielipide ei välttämättä selviä lapsen mielipiteen selvittämisen yhteydessä, vaan lapsen ajateltiin antavan tilanteessa vastauksia, joita häneltä odotetaan. Lapsen ilmaiseman myönteisen mielipiteen ei nähty itsessään tuottavan riittävästi tietoa. Työntekijä saattoi saada lapsen mielipiteen selvitettyksi lain tarkoittamalla tavalla, mutta jäädä silti miettimään mitä vanhemman kotiin paluu lapsen elämässä todellisuudessa tarkoittaa.

Haastateltavien mukaan lapsen mielipiteen selvittäminen yksittäisessä haastattelussa on vaikeaa, mikäli lapsi ja työntekijä eivät ole tavanneet koskaan aiemmin. Aineistossa pohdittiin, voiko yhden tapaamiskerran perusteella ylipäätään kenenkään mielipidettä selvittää, saati lapsen.

Lapsesta riippuen voidaan vaatia todella paljon aikaa, ennenkuin jo saadaan semmonen suhde, että voidaan puhua että on luottamuksellinen ja turvallinen suhde. Et eihän se että jos vieras ihminen tulee ja kyselee asioita niin ei se sillä yhdellä kertaa. Mä näkisin että se ei ole täysin todenmukainen se lapsen kertoma siinä kohtaa.

Että ku miettii että tavataan vieras lapsi, ja kuitenkin ne asiat mistä tavallaan keskustellaan ni ne on tosi isoja. Isoja ja ehkä vaikeitakin asioita mistä yhtäkkiä pitäis ruveta keskustelemaan. Ja se että arvioida sitten sitä lapsen kehitystasoa ja sitä että ei sano mitään sellasta mikä vois vahingoittaa lasta tai muuta niin on se haasteellista.

Yhden kerran tapaamisessa työntekijän ja lapsen välille ei ajateltu syntyvän sellaista luottamuksellista ja turvallista suhdetta, jota kuitenkin pidettiin edellytyksenä lapsen mielipiteen esille tulemiseksi. Lapsen ei ajateltu välttämättä pystyvän puhumaan vieraalle ihmiselle avoimesti ajatuksistaan. Eräs haastateltava toi esille myös työntekijän vastuun arvioida lapsen kehitystaso ja mukauttaa oma toimintansa lapsen ikätason mukaiseksi. Sen arvioiminen, miten lapsen kanssa tulisi vaikeista asioista keskustella, on vielä vaikeampaa, kun lapsi on työntekijälle vieras. Tilannetta kuvattiin aineistossa haasteelliseksi ja pohdittiin, pitäisikö tällaisessa tilanteessa lapsen mielipidettä selvittää yhteistyössä lastensuojelun kanssa.

Toisaalta lapsen mielipiteen selvittämistä kuvattiin aineistossa myös helpoksi ja luontevaksi. Aineistossa mainittiin, että lapsen kanssa keskustelu sinänsä on asia, jonka sosiaalialan ammattilaiset osaavat.

Et mullahan on juuri paljon perheitä ja lapsia joita mä oon tossa perhetapaamisten aikaan tavannu jo, vähintään yhden kerran. Ja monesti todella useammankin kerran, ja sit on perheitä jotka on ollu perheleireilläkin ja et on niinku tullu sieltäkin tutuksi. Ni silloin on helppo mennä sitä lasta, lapsen mielipidettä selvittää ja puolison suostumusta.

Helppoa lapsen haastattelun kuvattiin olevan erityisesti silloin kun lapsi ja perhe ovat työntekijälle tuttuja. Tällöin perhettä on tavattu esimerkiksi perhetapaamisten yhteydessä ja perheleireillä, kerran tai useita kertoja.

Sellaistakin tilannetta pohdittiin, missä lapsi ilmaisisi vastustavansa vanhemman kotiin paluuta. Tämä ei haastateltavista kuitenkaan tuntunut todennäköiseltä.

Mä en usko, että sellasta tilannetta tulee. Lapsi on lähtökohtaisesti lojaali vanhemmalleen. Varsinkin jos lapsi, joka asuu vielä kotona. Et mä en, mä en usko että niin vahvoja lapsia siellä on, jotka sanoo, käy ylitse vanhempansa. Ja sanoo, että mä en halua. En usko et sellasta tilannetta tulee. Mutta siihen pitää tehdä pohjatyötä valtavasti.

En mä tiedä koska se tulee se laps joka sanoo et mä en tahdo. No niissä murrosikäisissä joilla on isäpuoli ni se vois olla. Niissä se vois tulla. Mut en mä usko että niissä lapsissa jotka täällä [perhetapaamisissa] on käyneet.

Haastateltavat eivät uskoneet, että lapsi kertoisi vastustavansa vanhemman koevapautta ja kotiin paluuta. Näin ajateltiin olevan etenkin, jos lapsi asuu kotona, tai on käynyt perhetapaamisissa ja tavannut näin vanhempansa säännöllisesti vankeuden aikana. Aineistossa puhuttiin lapsen lojaaliudesta vanhempaa kohtaan, ja toisaalta siitä, ettei lapsen uskota olevan niin vahva, että vastustaisi vanhemman tahtoa. Murrosikäisten kohdalla mainittiin kielteisen kannan esille tuomisen olevan mahdollista, jos esimerkiksi vanhemman uutta puolisoa ei haluta takaisin kotiin. Aineistossa mainittiin, että pohjatyötä täytyy tehdä valtavasti, millä viitattiin lapsen todellisen näkemyksen esille tuomisen mahdollistamiseen.

Haastatteluissa pohdittiin myös huolen heräämistä lapsesta tai perheen tilanteesta. Tällöin haastateltavat ajattelivat tukeutuvansa lastensuojelun osaamiseen.

Että kyllä, voishan periaatteessa olla että lapsi pelkää, et lasta on vaikka se isä tai isäpuoli lyönyt jossain vaiheessa. Et mitä mä tekisin sitte? Mut kyl mä aattelin et siinä ainakin tarttis sitten jatkaa kyllä yhteistyössä lastensuojelun kanssa se lapsen mielipiteen selvittäminen.

Kyl siitä pitää sit tehdä lastensuojeluilmoitus jos se huoli herää.

Eräs haastateltava pohti mahdollisuutta, että lapsi ilmaisisi pelkäävänsä koevapauden lähdössä olevaa vanhempaa. Tällöin lapsen mielipiteen selvittämisen nähtiin jatkuvan yhteistyössä lastensuojelun kanssa. Aineistossa tuotiin esille myös vankeinhoidon työntekijän velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoi-

tus, jos lapsesta herää huoli. Vankeinhoidon ja lastensuojelun välisen yhteistyön toimivuuteen ja lastensuojelun ammattitaitoon luotettiin.

Haastatteluissa tuli esille, että mikäli lapsi ilmaisisi haastattelussa työntekijää huolestuttavia asioita, olisi kuitenkin tärkeää jatkaa koevapausprosessin parissa työskentelyä. Lapsen harteille ei ajateltu voitavan laittaa koevapausprosessin keskeytymistä.

Eihän toisaalta valvottua koevapautta, sen valmistelua ei minus- ta voida keskeyttää ja sanoo sille vangille että kuule sun lapses ei halua sua sinne. Et kyllä se täytyis jotenkin saada niinkun markkinoitua... ei siinäkään voi ruveta valehteleen, mut jotenki, siis ei sitä voi sälyttää pelkästään sen lapsen syyksi sitten.

Tilanteessa, jossa lapsi perustellusti vastustaisi vanhemman koevapautta, koe- vapausprosessin ajateltiin kuitenkin olevan tarpeen jatkaa. Haastateltava poh- tii edellä, että yksinään lapsen vastuulle ei voi laittaa koevapausprosessin kes- keytymistä. Myöskään vangille ei voi suorasukaisesti ilmoittaa, että lapsi ei halua vanhempansa kotiin. Tällainen tilanne näyttäytyi työntekijän näkökul- masta haasteellisena. Koevapausprosessin ajateltiin jatkuvan, ja toisaalta lap- sen mielipiteen selvittämisen pohdittiin samalla jatkuvan yhteistyössä lasten- suojelun kanssa.

Haastatteluissa tuli esille, että asian ja tilanteen tärkeys voi vaikuttaa siihen mitä lapsi sanoo. Haastateltavat ajattelivat, että lapsi voi tiedostaa sanomisil- laan olevan vaikutusta vanhemman koevapausjärjestelyihin, ja kokea siksi painetta sanoa oikeita asioita.

Eihän se tullut lapselta vakaasta tahdosta. Ei se ollu sen, se lapsi olisi halunnut elää niinkun tähänkin asti. Mutta koska se tarkoitti isän koevapautta, koevapausvalmistelujen edistymistä, niin lap- sen piti sanoa siinä kohtaa kyllä.

Haastateltava kuvaa tilannetta, jossa hän kokee, ettei lapsen mielipide tullut omasta vakaasta tahdosta. Lapsi on ollut tilanteessa, jossa hänen mielipiteel- lään on ollut vaikutusta siihen, pääseekö isä koevapauteen. Siksi lapsi on vas- tannut toisin kuin olisi työntekijän tulkinnan mukaan todellisuudessa halun- nut.

Toisaalta työntekijät kuvasivat tilannetta, jossa lapsi tiedostaa hänellä olevan tietynlaista valtaa suhteessa vanhempaan. Tämäkin voi vaikuttaa siihen, mitä lapsi sanoo tai miten hänen sanomisiaan tulee arvioida.

Lapsi oli lällättäny äidille, et no enhän mä mitään lupaa anna. Mutta siis he oli jo käsitelly sitä että mikä valta lapsella siinä kohtaa on.

Et se mielipide, et se on kyllä jännä juttu että voisko tulla se lapsi joka sanoo että ei. Tai jos se sanoo että ei, että mulla rupeis hälytyskellot soimaan että tää lapsi pelkää sitä tai.

Edellä aineistolainauksissa kuvataan tilanteita, joissa lapsi saattaa ilmaista vastustavansa vanhemman kotiinpaluuta. Haastateltavien puheesta kuvastuu tarve nähdä sen taakse, mitä lapsi sanoo: lapsen kielteinen suhtautuminen vanhemman kotiinpaluuseen tulisi voida suhteuttaa muuhun taustatietoon. Lapsen kielteinen suhtautuminen ei siis välttämättä yksinään herättäisi työntekijässä huolta lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta tai perheen tilanteesta.

Myös vanhemmat voivat vaikuttaa siihen, mitä lapsi sanoo. Haastateltavat kertoivat, että vanhemmat ovat oikeat ihmiset kertomaan lapselle siitä, miksi ja missä asiassa lapsen mielipidettä kysytään. Vanhempien koettiin tehneen hyvää työtä sen suhteen, miten lapsia oli osattu haastatteluun valmistaa. Kääntöpuolena valmistelussa oli se, että lapselle oli saatettu kertoa, mitä lapsen halutaan kuulla kertovan. Vanhemman lapseen vaikuttaminen kuvattiin voivan olla tahatonta tai tarkoituksellista.

Etteivät nyt vieritä lapsen vastuulle semmosta hirveätä jännittämistä et nyt tulee joku virallinen tilaisuus. Heil menee siihen jännittämiseen sitte.

Et tavallaan lapselle on ehkä jo kerrottu et mitä me halutaan lapselta kuulla.

Mä aattelen et ne voi olla niitä tarinoita mitä aikuiset on istuttanu lapsen mieleen.

Tahatonta vaikuttamista kuvattiin tapahtuvan esimerkiksi vanhemman tartuttaessa omaa jännitystään lapseen. Vanhempi voi pitää lapsen mielipiteen selvittämistä jännittävänä, ja synnyttää lapselle paineita onnistua tilanteessa. Tahallista vaikuttamista kuvattiin valmiiden tarinoiden istuttamisena lapsen mieleen, tai tilanteena, jossa vanhemmat kertovat lapselle mitä lapsen halutaan sanovan.

7.2 Lapsen mielipiteen selvittäminen on havainnointia

Haastateltavat kuvasivat lapsen mielipiteen selvittämisen olevan haastattelun lisäksi työntekijän tekemää havainnointia. Havainnoinnin tavoitteet ovat samat kuin haastattelun avulla tapahtuvassa selvittämisessä: Työntekijä haluaa muodostaa kuvan siitä, mitä lapsen elämässä tarkoittaa se, että vanhempi palaa kotiin. Yhtä lailla havainnoimalla selvitetään, millaisia perheen vuorovaikutussuhteet ovat, ja onko lapsen suhde vankivanhempaan säilynyt.

Havainnointia kuvattiin tapahtuvan työntekijän tavatessa lasta. Lasta tavataan vähintään kerran, silloin, kun työntekijä käy haastattelemassa lasta.

Tavallaan se ei nähty se lapsi ja nähty se ehkä siinä kotiympäristössä.

Mä saan kumminkin paremman kuvan siitä perheen tilanteesta, niistä vuorovaikutussuhteista siellä kotona ja myös siitä lapselta kumminkin parempaa tietoa kun me ollaan siellä kotona.

Aineistossa puhuttiin lapsen tapaamisesta ja lapsen näkemisestä. Jos lapsen mielipide selvitetään kotona, voidaan nähdä lapsi lisäksi kotiympäristössään. Havainnoimalla muodostetaan kuvaa perheen tilanteesta ja vuorovaikutussuhteista. Perheen kotona mainittiin saatavan parempaa tietoa näistä asioista, kuin muualla lasta haastateltaessa.

Aineistossa kuvattiin myös pidemmän aikavälin havainnointia, jota työntekijä tekee perhettä ja lasta tavatessaan, esimerkiksi perhetapaamisten yhteydessä. Tätä havainnointia ja kanssakäymistä pidettiin olennaisena osana lapsen mielipiteen selvittämisessä.

Toisaalta mä aattelen että jos se lapsi kulkee pitkin sitä tuomio mukana, niin silloin voidaan todeta että kyl se lapsen mielipide on selvitetty jo moneen kertaan.

Perhetapaamisten valmistelu on osa sitä lapsen mielipiteen selvittämistä. Eli siinä me lähdetään jo valmistelemaan sitä perhettä siihen, että aina siinä perheessä ei suoriteta tuomiota näin.

Siin on puolet jo melkeen tehty siinä vaiheessa kun alotetaan sitä lapsen mielipiteen selvittämistä. Lähtökohta on se että tuntee perheen, tuntee lapset.

Aineistossa viitattiin usein siihen, että kun perheeseen tutustutaan, ja perheen kanssa työskentään vankeuteen ja koevapauden liittyviä seikkoja, lapsen mielipiteen selvittämistä tapahtuu jo matkan varrella. Perhetapaamisten kuvattiin mahdollistavan työntekijälle perheen toistuvan tapaamisen, perhesuhteiden havainnoinnin, ja esimerkiksi vankeus-teeman esille ottamisen aikuisten ja lasten kanssa. Eräs haastateltavista kuvasi perheen ja lasten tuntemisen olevan lapsen mielipiteen selvittämisen lähtökohta: lapsen mielipiteen selvittämisestä puolet ajateltiin jo tehdyksi siinä vaiheessa, kun työntekijä tuntee perheen.

Perhetapaamisten säännöllisen toteutumisen huomioiminen osana lapsen mielipiteen selvittämistä on myös työntekijän havainnointia. Aineistossa tuotiin esille perhetapaamisten toteutumisen merkitys arvioitaessa lapsen ja vanhemman suhdetta.

Ja sitten kun kirjaan koneelle, niin kauheen helppohan on kirjata, jos mä saan kirjata että tämä on käynyt tapaamassa isäänsä säännöllisesti perhetapaamisissa jo kahden vuoden ajan. Niin se on niinku niin faktaa siitä, että suhde isään on säilynyt.

Haastateltava kertoi säännöllisten perhetapaamisten olevan työntekijän näkökulmasta yksi seikka, joka osoittaa, että lapsen ja vanhemman suhde on säilynyt vankeusaikana. Tällaiset havainnot helpottavat työntekijän työtä.

Haastateltavat kertoivat, että alle 4-vuotiaiden lasten mielipidettä ei varsinaisesti selvitetä. Haastateltavien mukaan perheen pienimpienkin tilanne tulee kuitenkin käytännössä huomioiduksi työntekijän havainnoinnin kautta.

Siis nähdään se, esimerkiksi just käydään siellä kotona ja nähdään mikä se äidin ja lapsen vuorovaikutussuhde on, ja miltä se koti näyttää, ja miten se äiti toimii sen lapsen kanssa. Et saadaa semmonen jonkinnäkönen kuva myöskin siitä pienen lapsen niistä kotiolosuhteista.

Ei selvitetä tossa, et siinä on niin pieniä. Joskus siis tein niinkin että isä puhui puhelimessa lapsen kanssa, ja siitä seuloi tavallaan heidän keskustelun pohjalta että mitä se lapsi ajattelee isästä ja isän kotiinpaluusta.

Haastateltavat kertoivat pienenkin lapsen kohdalla havainnoivansa esimerkiksi sitä, mikä vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhde on, miten vanhempi toimii lapsen kanssa, tai mitä lapsi ajattelee vanhemmasta ja tämän kotiinpaluusta. Havainnoimalla saadaan tietoa myös pienen lapsen kotiolosuhteista silloin, kun kotona päästään käymään. Kun lapsi on liian nuori varsinaiseen mielipiteen selvittämiseen, voi työntekijä kuitenkin olla kuulolla lapsen ja vanhemman välisessä keskustelussa, tai olla valppaana sen suhteen, mitä muu vuorovaikutus lapsen ja vanhemman välillä on. Työntekijä voi myös havainnoida perhetapaamisten säännöllisyyttä, ja huomioida säännöllisten tapaamisten merkityksen pienen lapsen ja vankivanhemman suhteen säilymisen kannalta.

Haastateltavat kertoivat, että havainnoinnin lisäksi alle 4-vuotiaan lapsen kohdalla vanhempia voidaan haastatella. Näin saadaan edelleen tietoa perheen vuorovaikutussuhteista.

Kun on kysymys, ihan pieni lapsi, alta tuon ikänen, niin mä oon kyllä sit haastatellu niitä vanhempia vähäsen. Ja kuulostellu sil-lai ja mitä nyt on tässä sitte tosiaan havaintoja tehny.

Kyllähän Lapset puheeksi – keskustelu käydään ihan jo raskaana olevasta perheestä. Tai siitä alle 4-vuotiaasta. Ja tavallaan seulo-taan vähän sitä, että millasta vanhemmuutta sulla on siihen nuo-

rimpaan lapseen. Ja mitä sä oot hänen kanssaan, miten se näkyy siinä teidän suhteessa.

Alle 4-vuotiaan kohdalla työntekijä kertoi haastatelleensa vanhempia, kuulos-
telleensa ja tehneensä havaintoja. Kuulostelulla haastateltava viitannee yleis-
sesti siihen, mitä työntekijä voi vanhempien kertomasta kuulla liittyen per-
heen tilanteeseen, vuorovaikutukseen ja perhesuhteisiin. Toisessa aineistolai-
nauksessa tuodaan esille Lapset puheeksi -menetelmä, jota voidaan käyttää
vanhempien kanssa käytävään keskusteluun lapsen iästä riippumatta. Lapset
puheeksi -keskustelun todettiin käyvän vaikka raskaana olevan perheen kans-
sa käytettäväksi. Haastateltava kertoi keskustelussa seulottavan sitä, millaista
vanhemmuutta vanhemmalla on nuorimpaan lapseen, miten vanhempi on lap-
sen kanssa, ja miten se näkyy lapsen ja vanhemman suhteessa.

7.3 Lapsen tulee saada tietoa

Aineistossa mainittiin useasti, että lapsen tulee saada tietoa koevapaudesta.
Lapsi voi saada tätä tietoa esimerkiksi lapsen mielipiteen selvittämisen yhtey-
dessä.

Lapsen täytyy tietää mikä on se tukipartio kun siellä vierailee, mikä on panta isän jalassa ja. Eli se on myös mun mielestä, vaikka se on mielipiteen selvittämistä niin se on paljon myös sitä konkreettisen tiedon kertomista lapselle. Kumminkin lapsi sitä siellä siinä arjessa kohtaa ja näkee niitä asioita.

Kyllähän me keskustelu alotetaan sillä, että nyt on valmisteltu valvottua koevapautta mikä tarkoittaa sitä että isä tulis kotiin, mitä se tarkoittaa muuten. Niinku lapsenki kannalta. Et isä ei voi lähtee mihin tahansa ex-tempore kun se ei oo päiväsuunnitelmassa. Ja viikko-ohjelmassa. Tukipartiosta puhutaan aina sitten siinä.

Tiedon antaminen koettiin tärkeäksi, koska koevapaus vaikuttaa käytännön tasolla lapsen arkeen. Lapsen täytyy tietää tukipartiosta, joka tulee säännöllisesti tapaamaan vanhempaa. Lapsen arjessa konkreettisenä näkyy myös vanhemman jalassa oleva valvontapanta. Lapsen arkeen vaikuttaa se, että vanki-vanhempi ei aina voi spontaanisti tehdä asioita lapsen kanssa, jotka muuten voisivat olla mahdollisia, vaan vanhemman on noudatettava päivä- ja viikko-kohtaisia suunnitelmia. Koevapaus näkyy lapsen arjessa monella tavalla, ja on tärkeää kertoa lapselle näistä asioista. Aineistossa lapsen mielipiteen selvittämisen tilanne määrittyi vahvasti myös tiedon antamisen tilanteeksi.

Tiedon antamisella oli aineistossa erilaisia merkityksiä. Edellä tiedon antaminen liittyi vahvasti konkreettisiin asioihin ja lapsen elämään arkeen. Seuraavissa aineistolainauksissa tuodaan esille tiedon jakamisen muitakin merkityksiä:

Se kuitenkin minusta lapsen kannalta tärkeä, että hän kuulee että siitä puhutaan siitä valvotusta koevapaudesta ja kerrotaan hänelle itselleenkin.

Kun lapsen mielipidettä selvitetään niin kyllähän hänen täytyy tietää, että mitä, mistä me ollaan keskustelemassa.

Ensimmäisessä aineistolainauksessa mainitaan erikseen sen tärkeys, että lapsi kuulee koevapaudesta puhuttavan. Puheen kuuleminen tarkoittaa lapsen kannalta sitä, että aikuiset puhuvat asiasta avoimesti lapsen kuullen. Toisaalta tieto nähtiin lapsen mielipiteen selvittämisen lähtökohtana: lapsen täytyy tietää, mistä keskustellaan, kun puhutaan koevapaudesta ja vanhemman kotiinpaluusta.

Aineistossa painottui erityisen vahvasti näkemys, jonka mukaan lapselle tulee kertoa vanhemman suorittavan rangaistusta. Lasta kohtaan on oltava rehellinen.

Me suositellaan et lapselle puhutaan totta, ikätasoisesti totta.

Mul on kauheen kirkkaana tähtenä ollu aina työssäni se rehellisyys lasta kohtaan, se on se pääperiaate et lapselle pitää kertoa. Vaikkei koevapauteenkaan lähtis. Lapsel on oikeus tietää. Et se on aika pienet vauvat kenelle ei tarvii kertoa yhtään mitään.

Kyl tytölle pitää selittää että sul on ollu rangaistus, ja sun rangaistukses jatkuu, tukipartio käy teillä kotona. Et mitä se tarkoittaa se valvottu koevapaus.

Haastateltavat kertoivat, että vanhemmille suositellaan toden puhumista lapsille lasten ikätasolle sopivalla tavalla. Toden puhumisella viitattiin rangaistuksesta puhumiseen, ei siihen, että varsinaisesta rikoksesta tulisi puhua lapselle. Vain vauvaikäisten ajateltiin olevan niin pieniä, ettei asiaa voi vielä lainkaan käsitellä. Rehellisyys lasta kohtaan koettiin tärkeäksi asiaksi muutoinkin, kuin vain koevapauden valmistelun edellytyksenä. Lapsella nähtiin olevan oikeus tietää syy, miksi vanhempi on poissa perheen arjesta. Lapselle voidaan esimerkiksi kertoa, että vanhempi on saanut rangaistuksen, ja koevapaus tarkoittaa tämän rangaistuksen jatkumista kotona.

Aineistossa pohdittiin lapselle valehtelua ja sen seurauksia. Lapselle valehtelu nähtiin ongelmallisena ja haitallisena.

Lapselta on ehkä salattu, ja lapselle on valehdeltu siitä että missä isä on.

Lapsenki pitää tietää, koska lapsethan vaistoo kuitenkin että täs on jotain mätää, mitä mulle ei oo kerrottu.

Pohja vedetty heidän elämänsä alta. Että heille on valehdeltu että äiti on koulussa.

Se on vanhemmille tosi hankala tilanne et jos ensin on pitkän aikaa valehdeltu ja sitte pitääkin kertoa se totuus.

Aineistossa kerrottiin, että vanhemmat eivät aina halua kertoa vanhemman vankeudesta lapselle, joten lapselle sanotaan vanhemman olevan esimerkiksi reissutyössä tai opiskelemassa kaukana kotoa. Haastateltavat kuvasivat lasten kuitenkin olevan usein älykkäämpiä kuin vanhemmat luulevatkaan. Lapset saattavat vaistota, että asiat eivät todellisuudessa ole niin kuin vanhemmat ovat kertoneet niiden olevan. Nuorempi lapsi saattaa kuulla vanhemman vankeudesta vanhemmilta sisaruksiltaan. Kun totuus tulee tavalla tai toisella esille, tuottaa vanhempi lapselleen valtavan pettymyksen. Eräs haastateltava kuvailee tätä pohjan vetämiseksi lasten elämän alta. Tilannetta kuvataan haastavaksi myös vanhemman itsensä kanssa; miten kertoa omalle lapselleen, että on valehdellut näin isosta asiasta.

Valehtelun kuvattiin vaikuttavan monella tavalla lapseen. Seuraavassa aineistolainauksessa kuvataan sitä, kuinka erilaisessa tilanteessa lapsi on vanhemman koevapauden alkaessa riippuen siitä, onko hän tiennyt vanhemman vankeudesta vai ei.

Ja väitän et silläkin on tosi paljon merkitystä et onko se lapsi tiennyt koko ajan et missä se vanhempi on. Et hän on ihan oikeesti rehellisesti aidosti tietänyt vierailevansa esimerkiksi vankilassa perhetapaamisissa ja siitä vankeudesta on jo niinku puhuttu ja se on tavallaan lapsellekin ihan, et lapsi on ehkä sen asian kanssa sinut ja se on lapselle arkipäivää. Versus se että sitten se ilmoitetaan pitkän salailun jälkeen, pudotetaan pommi että, et ei isi ollutkaan keikkatöissä. Ni onhan se lähtökohtaisesti jo, sehän on se lapsi jo ihan tavallaan erilaisessa myllerryksessä ja sekasin siinä kohtaa.

Sillä, onko lapsi tiennyt vanhemman vankilassa olosta, ajateltiin olevan vaikutusta siihen mitä lapsi sanoo lapsen mielipiteen selvittämisen yhteydessä. Haastateltava kuvaa tilannetta, jossa lapsi tietää alusta asti, että vanhempi on vankilassa: tällöin lapsi on tiennyt käyvänsä tapaamassa vanhempaa vankilassa, on kuullut että vankeudesta puhutaan, ja vanhemman vankilassaolo on lapselle arkipäiväinen asia. Haastateltava kuvaa monta tilannetta, jossa vanhempi voi joko puhua lapselle totta, tai rakentaa ja ylläpitää valhetta. Haastateltava kuvaa tilannetta, jossa lapselle ilmoitetaan pitkän salailun jälkeen asioiden oikea laita. Tällöin lapsen kuvattiin olevan myllerryksessä ja sekaisin. Lähtökohta lapsen mielipiteen selvittämiseen on siten hyvin erilainen kuin tilanteessa, jossa lapselle on puhuttu vanhemman rangaistuksesta todenmukaisesti alusta asti.

Vanhempia ohjataan avoimuuteen ja rehellisyyteen lasta kohtaan. Haastattelutavat kertoivat työntekijän voivan tarvittaessa olla vanhemman tukena.

Ollaan harjoteltu sitä että mitä lapselle voi kertoa. Ollaan kerätty materiaalia äideille ja isille, et tän avulla voit käydä sitä, sitä keskustelua.

Muutaman vuoden ikäisille voi hyvin kertoa et isä on tehnyt jotain väärin, ja joutuu nyt olemaan pois kotoa.

Lasta saattaa kiinnostaa että mikä on nilkassa ja sitten vanhemmat miettii, että millä sanoilla sitä voi käyttää. Et mulla on tällanen sykemittari täällä jalassa. Ja siinä tulee tavallaan ohjattua sitä, että mikset sanois kuitenkin, että se ei ole sykemittari vaan se on tällanen panta.

Aineistossa kerrottiin, että työntekijä voi vanhemman kanssa harjoitella ja pohtia, mitä lapselle voi rangaistuksesta kertoa. Työntekijä voi auttaa vanhempaa hahmottamaan, miten asiasta puhutaan nuoremman, ja miten vanhemman lapsen kanssa. Työntekijällä voi olla materiaalia, jonka avulla vanhempi voi käydä keskustelua lapsen kanssa. Työntekijä voi opastaa vanhempaa puhumaan rangaistusta ja vankeutta koskevista asioista niiden oikeilla nimillä, kuitenkin lapsen ikätaso aina huomioiden.

Haastateltavat kertoivat, että vankivanhempaa paitsi kannustetaan, myös velvoitetaan kertomaan lapselle rangaistuksesta. Myös työntekijän on oltava rehellinen lapselle.

Ei voi mielipidettä selvittää kertomatta et mistä on kyse.

Niin mä sanoin että tälle tytölle pitää kertoa. Että mä en tule lapsen mielipidettä selvittämään selittämällä että mä oon nyt joku täti tuolta isän työpaikalta hei, on kiva nähdä sinua.

Me ei voida velvottaa niitä siviilejä, mutta vanki me voidaan velvottaa. Ja hänen taitonsa ja tietonsa siitä miten hän sen sitten juttelee perheelleen.

Aineistossa tuli selkeästi esille näkemys, jonka mukaan työntekijä ei voi mennä haastattelemaan lasta ilman, että lapsen kanssa puhutaan asioista niiden oikeilla nimillä. Jos perhe on esimerkiksi kertonut lapselle isän olevan reissutyössä, vaikka isä oikeasti suorittaa vankeusrangaistusta, ei työntekijä voi haastatella lasta tätä tarinaa ylläpitäen. Virkamies ei voi valehdella lapselle eikä osallistua valheeseen. Jos vanki haluaa koevapautteen, on lapselle kerrottava rangaistuksesta ja koevapaudesta. Toden puhumisen velvoitteen kuvattiin nousevan epäsuorasti laista: lapsen mielipiteen selvittäminen on osa koevapauden edellytyksiä, eikä lapsen mielipidettä voida selvittää ilman lapselle kertomista. Aineistossa mainittiin, että velvoite kohdistuu nimenomaan

vankivanhempaan; muuta perhettä vankeinhoito ei voi velvoittaa kertomaan totuutta lapselle. Näin ollen lapselle kertomisen päätös ja toteuttaminen rakentuu sen tiedon ja taidon varaan, mitä vankivanhemmalla asiasta on, ja miten hän asiaa mahdollisesti käsittelee muun perheen kanssa.

7.4 Toimiva työskentely edellyttää monensuuntaista vuorovaikutusta

Haastateltavat kuvasivat uutta työtehtäväänsä monelta kantilta. Lapsen mielipiteen selvittäminen koettiin työtehtävänä mieluisaksi ja työkokonaisuuteen sopivaksi, mutta sen tekemisen liittyi avoimia kysymyksiä. Lain voimaantulua alkuvuodesta työntekijät eivät olleet tietoisia, miten ja minkälaisen menetelmien avulla lapsen mielipiteen selvittämistä tulisi tehdä. Ongelmalliseksi koettiin se, että laki tuli voimaan ja velvoitti työntekijää toimimaan, mutta työntekijöillä ei ollut jäsentynyttä käsitystä siitä, miten työtä käytännössä tulisi tehdä. Aineistossa kuvattiin tilannetta hämmennystä herättäväksi. Vielä puoli vuotta lain voimaantulon jälkeen asiaan liittyi monia kysymyksiä. Tilanteiden, perheiden ja tapausten erilaisuus mainittiin haasteena, joka vaikeuttaa selkeiden toimintatapojen löytymistä.

Haastateltavat puhuivat paljon siitä, miten lapsen mielipiteen selvittämistä tulisi tehdä, tai miten sitä voitaisiin tehdä paremmin. Yhteistä tälle puheelle oli yhteistyön tekeminen eri tahojen kanssa. Yhteistyötä tarvitaan ensiksikin Rikosseuraamuslaitoksen sisällä.

Eri vankiloiden erityisohjaajien kanssa käynyt keskustelua, mistä on saanu hirveesti vertaistukea. Ehkä pitäisi olla enemmänki vielä aikaa käydä sitä.

Niin kyl me opitaan siitä että mitä on jo tehty, ja mikä siinä tehtiin hyvin, ja mitä ei pitäisi tehdä. Niin sen tiedon jakoon laittaminen.

Että miten sovelletaan eri taloissa. Ja kylhän meillä on kauheen erilaista ajatusta siitä.

Tai että onko joku semmonen tukipartion ihminen, joka voidaan lähettää asunnon tarkastuksen myötä myös selvittämään niitä puolison ja lasten mielipiteitä.

Yhteistyö ja vuoropuhelu kollegoiden kanssa nähtiin tärkeänä tilanteessa, jossa tarkkoja ohjeita tai vakiintuneita käytäntöjä ei ole vielä olemassa. Asioiden jakamiseen kollegoiden kanssa toivottiin löytyvän aikaa. Vuoropuhelu sekä oman yksikön sisällä että vankiloiden välillä koettiin tärkeäksi. Erikseen mainittiin myös suljetun vankilan ja avovankilan välillä, sekä vankiloiden ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen välillä käytävä vuoropuhelu. Vuoropuhelulla viitattiin lapsen mielipiteen selvittämiseen liittyvien näkemysten ja tiedon vaihtoon. Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöillä ei ajateltu olevan yhtä yhte-

näistä näkemystä tai arvopohjaa sille, miten perheiden kanssa toimitaan yhteistyössä, vaan ne ovat asioita joista tulisi käydä keskustelua. Hyvien käytäntöjen toivottiin tulevan jaetuksi, samoin kokemusten kautta opittujen asioiden; mitä ei mahdollisesti pitäisi tehdä jatkossa. Aineistossa pohdittiin myös mahdollisuutta hyödyntää Rikosseuraamuslaitoksen eri toimijoita lapsen mielipiteen selvittämisessä: voisiko esimerkiksi tukipartiossa työskentelevä ihminen ottaa vastuun lapsen haastattelemisesta samalla, kun tukipartio käy tarkistamassa perheen asunnon ennen koevapautta.

Yhteistyötä tarvitaan myös suhteessa Rikosseuraamuslaitoksen ulkopuolisiin toimijoihin. Lapsen mielipiteen selvittämiseksi voidaan tarvita erilaisia kontakteja ja verkostoja.

Kyl me joudutaan pohtimaan käytännön järjestelyjä. Miten se voi olla mahdollista, kuka on meidän vastapari esimerkiksi Rovaniemellä. Kenen kanssa voitais järjestää videoneuvottelu ja että siellä voitais selvittää niitä lapsen mielipiteitä.

Jotenkin löytyis jo niitä paikkakuntia, missä tätä on jo jouduttu tekemään niitten yhteistyökumppaneitten kanssa. Niin se helpottaa työtä. Kun ei tarvitse itse alkaa a:sta ö:hön tekemään, vaan voi sitten kollegaa haastatella ja pohtia ehkä sitä ääneen. Mikä tässä olis fiksu.

Haastatteluissa mainittiin, että vangit ovat kotoisin eri puolilta Suomea. Näin ollen voi olla tarve järjestää lapsen mielipiteen selvittäminen kaukana vankilapaikkakunnasta. Työntekijän kannalta tämä tarkoittaa käytännön järjestelyjen pohtimista: missä, milloin ja kenen toimesta lapsen mielipiteen selvittäminen on ylipäätään mahdollista. Pystytäänkö luomaan yhteistyökontakteja, joiden avulla lapsen haastattelutilanne voidaan järjestää joustavasti perheen tarpeet ja toisaalta työntekijäresurssit huomioiden. Yhteistyön rakentamisen ja rakentumisen kautta lapsen mielipiteen selvittäminen helpottuisi, kun eri paikkakunnilta löytyisi jatkossa jo ennalta tuttuja yhteistyökumppaneita. Tällöin työntekijänsä ei tarvitsisi tehdä kaikkea alusta loppuun yksin, vaan yhteistyöverkostossa ja kollegoiden avustuksella voisi pohtia tilannekohtaisia ratkaisuja lapsen mielipiteen selvittämiseksi. Haastatteluissa nousi esille myös kysymys, pystytäänkö koevapaaustyöskentelyssä mahdollisesti hyödyntämään erilaisia yhteistyöhön halukkaita järjestöjä.

Yhtenäisten toimintatapojen ja ohjeistuksen luominen lapsen mielipiteen selvittämiseen nähtiin tärkeänä. Myös koulutusta kaivattiin.

Eli tehdään yhtenäiset ohjeistukset ja linjaukset ja annetaan sitte sitä tarvittavaa koulutusta. Ja jatkokoulutusta.

Toki jokainen tekee omalla persoonalla ja tavalla työtä, mut se et semmonen tietynlainen runko.

Haastateltavat kaipasivat lisää ohjeistusta sekä linjauksia siitä, miten lapsen mielipiteen selvittäminen tulee tehdä. Erityisesti lapsen mielipiteen selvittämiseen paneutuvaa koulutusta pidettiin tärkeänä ja sitä toivottiin järjestettävän tulevaisuudessa. Haastatteluissa mainittiin, että koulutuksen ja asioiden yhteisen käsittelyn kautta työntekijä saisi vahvistusta sille, onko tehnyt työtään oikealla tavalla. Toisaalta aineistossa mainittiin myös lapsen mielipiteen selvittämiseen liittyvän ohjeistuksen tekemisen olevan vaikeaa, koska tilanteet ovat niin erilaisia. Kuitenkin esimerkiksi lapsen mielipiteen selvittämisessä esitettävistä kysymyksistä toivottiin jonkinlaista runkoa, jotta kaikki työntekijät esittäisivät samansuuntaisia kysymyksiä lapselle. Myös siitä, mitä tietoa lapselle tulee mielipiteen selvittämisen yhteydessä antaa, kaivattiin jonkinlaista yhteisesti jaettu näkemystä. Työntekijän vastuulla nähtiin olevan lapsen lähestyminen oikealla, lapselle ja tilanteeseen sopivalla tavalla, sekä yhteisesti sovittujen käytäntöjen sovittaminen juuri kyseessä olevalle lapselle sopivaksi.

Haastatteluissa tuli esille tapoja ja käytäntöjä, joita haastateltavat itse käyttivät lapsen mielipiteen selvittämisessä. Haastateltavilla oli omat tapansa toimia esimerkiksi sen suhteen, haastatellaanko lapsi työparin kanssa vai yksin, haastatellaanko lasta ilman vanhempaa vai vanhemman läsnä ollessa, sekä haastatellaanko lasta lähtökohtaisesti vankilassa, lapsen kotona, vai mahdollisesti jossain muualla. Käytännöt olivat erilaisia, eikä aineiston pohjalta noussut sellaisia käytännön yksityiskohtia, joita tässä työssä olisi järkevää nostaa esille. Yhteistä haastateltaville oli halu määritellä yhtenäisiä toimintatapoja vuoropuhelussa kollegoiden kanssa.

Aineistossa mainittiin vankiperheiden tasa-arvoisen kohtaamisen tärkeys. Sen nähtiin edellyttävän yhtenäisiä toimintatapoja.

Ja vankiperheitten tasa-arvon kohtaaminen. Se on jotenkin tärkeä, että me ei tehdä villisti asioita. Vaan että me tehtäis Suomen joka kolkalla samalla lailla.

Eli se pitäis tietyllä tavalla toimia samalla tavoin joka vankilan. Eli tällä hetkellä voisin väittää että niin monta vankilaa ku meiltä löytyy niin niin monta tapaa kuulla ja selvittää mielipidettä löytyy myös. Eli uskon, et jokainen tekee sitä tällä hetkellä parhaan mahdollisen tiedon ja taidon varassa. Mutta se että, et puhutaan niin isoista asioista että sen pitäis olla täysin yhteneväistä.

Haastatteluissa tuotiin esille, että lapsen mielipiteen selvittämisen pitäisi olla yhteneväistä laitosten välillä. Työntekijät ovat tehneet lapsen mielipiteen selvittämistä kukin parhaaksi katsomallaan tavalla. Asialla nähtiin kuitenkin olevan niin suuri merkitys, että yhteisten toimintatapojen löytyminen on ehdottoman tärkeää, eivätkä toimintatavat saisi vaihdella työntekijästä riippuen. Vankien tasa-arvoisen kohtelun vuoksi lapsen mielipiteen selvittämisen nähtiin edellyttävän yhtenäisiä linjoja. Vangit voivat olla useissa eri vankiloissa tuomionsa aikana, ja aineistossa mainittiin tilanne, jossa vanki oli saanut risti-

riitaista tietoa eri vankiloista liittyen lapselle kertomiseen. Yhteneväisyyden vaatimus liittyi aineistossa siis lapsen mielipiteen selvittämiseen tilanteena, sekä laajemmin vankiloiden näkemyksiin siitä, miten vankia ohjeistetaan toimimaan suhteessa lapseen ja perheeseen.

Erityisen vahvasti aineistossa painotettiin perheen kanssa työskentelyn merkitystä lapsen mielipiteen selvittämisessä. Perhetyö on yhteistyötä perheen kanssa.

Eli se yhteistyön luominen perheen kanssa jo ehkä sieltä tutkintavankeusajasta tai sieltä suljetusta talosta lähtien.

Ideaalitilanne on se että se perhetyö on mennyt läpi vankilahistorian. Eli tavallaan jo kun ne ensimmäistä perhetapaamista valmistellaan, niin ikään kuin siitä perhetilanteesta selvitetään, että mitä tässä on sellaisia asioita.

Me oltais rikottu tavallaan sellasta pyhää rajaa siitä, että onko se vanki meidän työn kohteena vai teemmekö työtä koko perheen kanssa.

Aineistossa korostettiin pitkän linjan perhetyön merkitystä. Yhteistyösuhteen luominen nähtiin tarpeelliseksi jo tutkintavankeudesta ja suljetusta talosta alkaen, ei ainoastaan koevapausvalmisteluiden kynnyksellä. Pitkän linjan perhetyön merkitys tuli haastatteluissa esille jo siinä, että monessa kohtaa lapsen mielipiteen selvittäminen ajateltiin ajallisesti pitkäkestoisempänä prosessina, kuin pelkkänä haastattelukäyntinä. Perhetyö näyttölee olennaista osaa siinä, minkälaista tietoa perheen tilanteesta vankeuden aikana ylipäätään saadaan. Esimerkiksi perhetapaamisten yhteydessä perheeseen tutustutaan ja päästään näkemään minkälaisia perhesuhteet ovat. Jo ensimmäistä perhetapaamista valmistellessa työntekijä selvittää, mikä perheen tilanne on, ja missä asioissa perhe mahdollisesti tarvitsee apua, tukea tai tietoa. Ideaalina pidettiin tilannetta, jossa perheen kanssa on työskennelty koko vankeusajan. Perheen kanssa työskentelyn nähtiin olevan rajoja rikkovaa suhteessa perinteiseen vankeinhoitoon, jonka keskiössä on ollut vanki. Tämän rajan rikkomisen ja perheen kanssa työskentelyn entistä vahvempi painottaminen näyttäytyi aineistossa tärkeänä.

Perhetyöllä voidaan edesauttaa eri osapuolia näkemään lapsen mielipiteen selvittäminen samansuuntaisesti. Lapsen mielipiteen selvittämisestä voidaan keskustella vanhempien kanssa periaatteellisella tai käytännön tasolla.

Ja miten se avataan, miten ihmiset saadaan näkemään myös tää laki niin että me ei haluta tunkea sinne perheeseen, mutta meidän pitää selvittää työtehtävien puitteissa tiettyä asiaa.

Ylipäättään se että lapsen mielipide selvitettäisiin, niin se ei oo ollu niin yksoikeeta. Siitä on monesti jouduttu käymään pitkiäkin keskusteluja.

Ja tuettu vanhempaa kertomaan lapselle et mihin taloon tulee. Tai et mikä tää tällanen paikka on.

Haastatteluissa mainittiin, että perheet tulisi saada näkemään lapsen mielipiteen selvittäminen osana koevapauden valmistelutyötä. Lapsen mielipiteen selvittäminen näyttäytyisi vanhemmille siten työntekijän työtehtäviin liittyvänä, lakiin perustuvana velvollisuutena enemmän kuin työntekijän haluna puuttua perheen asioihin. Perhetyön avulla voidaan työskennellä yhteisen näkemyksen löytämiseksi. Aineiston mukaan ei ole itsestään selvää, että vanhempi ylipäättään suostuu lapsen mielipiteen selvittämiseen. Työntekijä saattaa joutua työskentelemään pitkästikin vanhempien kanssa, jotta löydetään yhteinen näkemys siitä, mitä ja miten lapselle kerrotaan. Perhetyön avulla vanhempaa voidaan myös käytännön tasolla tukea rangaistuksesta puhumisessa lapsen kanssa. Toden puhumisen tärkeyttä on käsitelty analyysissä edempänä kohdassa 7.3. Aineistossa tuotiin esille myös lain vaikuttavuus yhteistyösuhteen rakentumisen kannalta: Lakimuutoksen myötä vankivanhemmalle voidaan jo vankeuden alussa kertoa koevapauden edellytyksistä ja lapsen mielipiteen selvittämisen velvoitteesta, ja motivoida vanhempia työskentelemään näiden edellytysten täyttymisen suuntaisesti koko vankeuden ajan. Vanhempaa voidaan jo vankeuden alkumetreillä tukea käytännön tasolla, esimerkiksi kertomaan lapselle rehellisesti siitä, mihin paikkaan lapsi perhetapaamisilla tulee.

Perhetyöllä on merkitystä paitsi perhetilanteen selvittämisen ja totuuden kertomiseen kannustamisen kannalta, myös lapseen tutustumisen kannalta. Perhetyön kautta työntekijä ja lapsi ovat tuttuja jo ennen varsinaista haastattelutilannetta.

Kyllä se ainakin vaatis paljon enemmän sitä pohjustustyötä. Että niitä tapaamisia pitäis olla tosi monta siellä alla ennen kuin päästään semmoseen luottamussuhteeseen ja vuorovaikutussuhteeseen et se lapsi alkaa tavallaan estoitta leikin tai muun toiminnan ohessa tuottamaan niitä todellisia ajatuksia.

Aineistossa todettiin, että lapsen aidon mielipiteen esille tuleminen vaatisi lapsen tapaamista jo ennen varsinaista lapsen mielipiteen selvittämistä. Tapaamisia tulisi mielellään olla pohjalla useampia. Vasta tällöin voitaisiin ajatella, että lapsi voi tuottaa todellisia ajatuksiaan työntekijän läsnä ollessa. Lapsen aidon mielipiteen selvittämisen edellytyksenä nähtiin luottamussuhteen ja vuorovaikutussuhteen syntyminen lapsen ja lasta haastattelevan työntekijän välille.

Lapset puheeksi -menetelmästä puhuttiin aineistossa. Se nähtiin työmenetelmänä, jonka avulla lapsen mielipiteen selvittämistäkin voidaan edesauttaa.

Totta kai se antaa hyvät valmiudet sitten kohdata lasta ja vanhemmallakin valmius valmistella lasta siihen että joku täti tai setä tulee hänen mielipidettään kysymään.

Ja kyl mun mielestä Lapset puheeksi -menetelmä on se. Interventiot. Eli perheessä käydään niitä kysymyksiä läpi ja vahvistetaan sitä vuorovaikutusta mikä perheessä on. Niin silloin se mielipide tulee reilummin esille.

Se perhetyön tekeminen sinne alle, ja Lapset puheeksi -menetelmä. Se on se mikä auttaa siinä sit loppumetreillä siinä mielipiteen selvittämisessäkin. Tulla tietoisemmiksi ehkä enemmän niistä asioista mitkä siellä perheessä on ollut. Mitä siellä on tapahtunut. Ja minkälaisista suhteista on lähdetty ikään kuin.

Lapset puheeksi -menetelmän ja sen sisältämien eri keskustelujen nähtiin vaikuttavan työntekijän ja vanhemman valmiuksiin kohdata kyseessä oleva lapsi, ja käsitellä koevapausasiaa hänen kanssaan. Lapset puheeksi -menetelmän avulla voidaan käydä läpi lapsen vahvuuksia ja haavoittuvuuksia, ja vahvistaa perheen sisäistä vuorovaikutusta. Tämän katsottiin vaikuttavan myös siihen, että lapsi voi paremmin tuoda oman mielipiteensä esille. Lapset puheeksi -menetelmän nähtiin auttavan työntekijää myös perhesuhteiden ja perheen tilanteen hahmottamisessa. Lapset puheeksi -menetelmää kuvattiin aineistossa työmenetelmäksi, joka helpottaa lapsen mielipiteen selvittämistä.

Aineistossa mainittiin lapsen mielipiteen selvittämisen asettavan työntekijän ajankäytöllisten haasteiden eteen. Työntekijän on katsottava työtään uudella tavalla.

Eihän resursseja koskaan oo riittävästi! Vaan että nimenomaan lähtee katsomaan omaa työtään uudesta näkökulmasta. Järjestää se uudella tavalla. Miettiä, että mihin mä pyrin työlläni. Mitkä on ne menetelmät mitä mä käytän.

Kylhän se tarkoittaa sitä et mä joudun rajaamaan mun työtä entistä voimakkaammin. Et mä en voikaan enää tehdä täällä kauheen moniosajana työtä.

Aineistossa todettiin, että kun lapsen mielipiteen selvittämisen velvoite on laissa, on selvitys tehtävä riippumatta välimatkoista tai muusta työtilanteesta. Koska resurssien nähtiin harvoin olevan riittäviä, esitettiinkin oman työn uudelleen arvioinnin ja uudelleen järjestelyn olevan tärkeää. Työntekijä voi pohtia, miten työn tavoitteet näyttäytyvät uudessa työkokonaisuudessa: mihin työntekijä pyrkii työssään. Samoin voi pohtia, mitä työmenetelmiä olisi taroituksenmukaista käyttää. Työmenetelmiksi tulisi löytää ytimekkäitä menetelmiä, jotka mahdollistavat yhä tehokkaamman työn tekemisen tavan. Työn-

tekijän ajateltiin uuden tehtävän myötä myös joutuvan rajaamaan omaa työtään, kun aiemmin työaika on ehkä mahdollistanut moninaisempien työtehtävien hoitamisen.

Perhetyön tekeminen koettiin tärkeäksi osaksi lapsen mielipiteen selvittämistä. Kokemus oli vahvistanut tätä näkemystä.

Mutta että alkuvuodesta oli paljonkin niitä tapauksia että kyllä me se lain kirjain noudatettiin, tai täytettiin, mutta se että ei ollut mitään hajua siitä että minkälainen se perhe oli. Ja miten vakaasta tahdosta lapset ilmaisi mielipiteen. Ja miten ne vanhemmat oli valmistellut lapsensa siihen.

Kyl se niinku minutkin herätti ajattelemaan, että täytyy tehdä tiiviimmin työtä alle. Eikä voi näin lain kirjainta noudattaa.

Aineistossa todettiin, että lain voimaan tulon aikaan tehtiin lapsen mielipiteen selvittämisiä ilman, että perheen kanssa olisi työskennelty mitenkään sitä ennen. Tällöinkin koettiin lain kirjaimen tulleen täytetyksi, mutta työntekijälle ei muodostunut minkäänlaista kokonaiskuvaa perheestä ja perheen tilanteesta. Työntekijä ei päässyt selville siitä, minkälainen perhe oli kyseessä, miten vanhemmat olivat valmistelleet lapset, ja saivatko lapset ilmaistua vapaasti mielipiteensä. Haastatteluissa tuli esiin myös tilanne, jossa lasta oli haastateltu osana koevapausvalmisteluja, ja myöhemmin vanhemman koevapaus jouduttiin keskeyttämään lapsen läsnä ollessa. Tällaiset kokemukset olivat saaneet haastateltavan ajattelemaan, että perheen kanssa on työskenneltävä tiiviimmin, eikä vain näennäisesti lakia toteuttaen. Lapsen haastatteleminen itsessään ei riitä, vaan lapsen mielipiteen selvittämisessä nähdään aineiston mukaan olevan monta muutakin ulottuvuutta, kuin se mitä lapsi yksittäisessä haastattelutilanteessa ilmaisee.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimusaineistossa lapsen mielipiteen selvittämisen tarkoituksiksi kuvattiin sen kartoittaminen, mitä vanhemman kotiinpaluu lapsen elämässä merkitsee. Siihen liittyi keskeisesti se, millainen lapsen suhde vankivanhempaansa on, onko suhde säilynyt, ja millaisia perheen vuorovaikutussuhteet ylipäätään ovat. Lapsen mielipiteen selvittämistä kuvattiin lapsen haastattelun ja lapsen havainnoinnin näkökulmista. Olennaisena osana lapsen mielipiteen selvittämistä nähtiin myös tiedon antaminen lapselle. Lapsen mielipiteen selvittämisen prosessia kuvattiin aineistossa samansuuntaisesti, kuin Oranen (n.d.) sitä kuvaa: Lapsen mielipiteen selvittäminen on kokonaisvaltainen prosessi, johon sisältyy lapsen kanssa keskustelun ohella tai sen sijaan lapsen havainnointia, lapsen kanssa toimimista sekä lapsen ja hänen elämässään merkityksellisten ihmisten välisen vuorovaikutuksen havainnoimista. Tiedon antaminen lapselle on myös Orasen mielestä olennainen tekijä siinä, kuinka lapsen osallisuus itseään koskevassa asiassa pääsee toteutumaan. Työntekijällä on velvollisuus

huolehtia tiedon antamisesta sellaisessa muodossa, että lapsi voi todella ymmärtää tiedon.

Lapsen mielipiteen selvittämisen katsottiin edellyttävän yhtä tapaamiskertaa pidempää yhteistyösuhdetta. Yhden tapaamiskerran ei nähty tuottavan riittävästi tietoa siitä, mikä perheen ja lapsen tilanne on, ja minkälaiset perheen vuorovaikutussuhteet ovat. Parhaiten perheen ja lapsen tilannetta ajateltiin pystyttävän kartoittamaan, kun perhettä oli mahdollisuus tavata useamman kerran. Myös tiedon antaminen sillä tavalla, että sillä on todellinen, lasta ja perhettä kannatteleva vaikutus, nähtiin aineistossa tärkeäksi. Tiedon antamisessa keskeistä oli vanhempien kanssa aikaansaatu, yhteisesti jaettu näkemys siitä, miten lapselle puhutaan rangaistuksesta lapsen etu ja ikätaso huomioiden. Näin ollen myös tiedon antamisen ulottuvuus saattoi usein edellyttää yhtä tapaamista pidempää yhteistyösuhdetta perheen kanssa. Yhteistä näkemystä rakentamalla myös lapselle avautuu mahdollisuus puhua vanhemman vankeudesta ja perheen tilanteesta.

Aineistossa yhdeksi teemaksi muodostui lapsen mielipiteen selvittämisen kehittämisen: miten lapsen mielipiteen selvittämistä tulisi tehdä, ja miten sitä voitaisiin tehdä paremmin? Kehittämisen kannalta keskeiseksi asiaksi nousi vuoropuhelu eri toimijoiden kesken, niin Rikosseuraamuslaitoksen sisällä, kuin suhteessa ulkopuolisiin toimijoihin ja ennen kaikkea suhteessa vankiperheisiin.

Onnistunut lapsen mielipiteen selvittäminen näyttää olevan riippuvainen toimivasta vuorovaikutuksesta. Vuorovaikutusta tarvitaan ensiksi vankiloiden työntekijöiden välillä: onnistunut vuorovaikutus voi tuottaa yhteneväisyyttä näkemyksiin ja käytäntöihin, ja sitä kautta edistää vankien tasa-arvoista kohtelua. Ilman yhteisesti sovittuja käytäntöjä, ja yhteisesti jaettua arvopohjaa työskentely rakentuu yksittäisen työntekijän valintojen varaan, eikä vankien yhdenmukainen kohtelu vankilasta riippumatta ole mahdollista. Vankien sama tasa-arvoinen kohtelu ja yhdenmukainen ohjeistus edesauttavat vankiperheiden motivoitumista yhteistyöhön, ja mahdollistavat sitä kautta lapsen edun esillä pitämisen läpi vankeusajan.

Vuorovaikutus suhteessa vankiperheisiin näyttäytyi aineistossa tärkeimpänä tekijänä lapsen mielipiteen selvittämisessä. Perhettä tapaamalla ja perheen kanssa yhteistyötä tekemällä saadaan tietoa perheestä: siitä mikä perheen tilanne on, minkälaiset perheen vuorovaikutussuhteet ovat, ja miten vankeus sekä vanhemman kotiinpaluu perheessä vaikuttaa. Yhteistyössä vanhempien kanssa työskentää lapsen ikätasoisien kohtaamisen ja lapselle toden puhumisen tärkeyttä, ja vahvistetaan perheen sisäistä vuorovaikutusta. Vaikka laista nousee velvoite kertoa lapselle mistä koevapaudessa on kyse, voidaan tilanne nähdä myös hedelmällisenä yhteistyön tekemisen tilaisuutena. Hyvä vuorovaikutus ja työskentelysuhteet perheen ja työntekijän välillä voi kantautua eteenpäin hyvänä vuorovaikutuksena lapsen suuntaan, muun muassa vanhemman lisääntyneenä taitona huomioida lapsensa tarpeet ja etu. Kun työntekijä asettuu vanhempien tueksi vaikeiden asioiden käsittelyssä, ajetaan lapsen

etua tavalla, jolla on pitkäaikainen vaikutus perheessä. Perhe saa tukea vankeus-teeman käsittelemiseen, ja voi nähdä vankeuden vaikutuksen ja merkityksen lapsen elämässä uudella tavalla. Myös lapselle avautuu tällöin lupa puhua ja kysyä asioista.

Vuorovaikutusta tarvitaan myös työntekijän ja lapsen välillä. Lapsi on huomioidava osana perhettä, mutta myös omien mielipiteidensä kautta. Työntekijän olisi hyvä tavata lasta aiemminkin kuin vasta haastattelutilanteessa, jotta lapsi pystyisi paremmin luottamaan työntekijään ja kertomaan omia näkemyksiään. Työntekijä voi pohtia, onko sellaisia menetelmiä, joiden avulla lapsi voisi kertoa näkemyksiään perhesuhteista lapselle luontevalla tavalla. Haastattelutilanne on tehtävä kunkin lapsen ehdoilla, ja työntekijän on huolehdittava lapsen edun toteutumisesta. Tämä tarkoittaa muun muassa tarpeellisen tiedon antamista lapselle, lapsen tarinan kuuntelemista, ja lapsen ikätasolle sopivaa keskustelua ja kysymyksenasettelua. Lapsen mielipidettä tulisi myös pystyä arvioimaan muita taustatietoja vasten, mikä osaltaan edellyttää jonkinlaista aiempaa tietämystä perheen tilanteesta. Vaaditaan työntekijältä kykyä arvioida, mikä lapsen kertomuksessa on oleellista arvioitaessa koevapauden täytännönpanoa.

Haastateltavien puheessa näyttäytyi sekä perinteinen tiedon käyttämisen (using knowledge) näkökulma, että vuorovaikutuksellisuutta korostava tiedon tekemisen (making knowledge) näkökulma. Tiedon käyttäminen on perinteinen tapa ymmärtää tiedon merkitys sosiaalisuudessa. Tiedon käyttämiseen liittyy esimerkiksi teoreettisen tiedon sekä asiakkaasta kerätyn faktatiedon hyödyntäminen asiakastyössä. Tiedon tekeminen kuvaa prosessia, jossa työntekijän ja asiakkaan vuorovaikutuksessa rakentuvassa suhteessa syntyy tietoa asiakkaasta ja hänen tilanteestaan. (Juhila 2006, 243.)

Tiedon käyttämisen näkökulma tuli esille haastateltavien puhuessa faktatiedon keräämisestä esimerkiksi vankiloiden välisen yhteistyön kautta ja vangin kotona käydessä. Lapsen mielipiteen selvittäminen perinteisellä tavalla, yhden haastattelun perusteella, on itsessään tiedon käyttämisen näkökulmaan perustuva toimintatapa. Tällöin ajatellaan, että työntekijä kerää haastattelussa faktatietoa, jonka avulla hän tekee johtopäätöksiä. Myös puhe lapsen mielipiteen selvittämisestä havainnoimalla liittyy osittain tiedon käyttämisen näkökulmaan. Haastateltavat kuvasivat lapsen mielipiteen selvittämistä lapsen haastatteleminen ja havainnoinnin kautta tapahtuvana toimintana. Samaan aikaan aineistossa vahvasti kyseenalaistettiin se, voiko lapsen todellista mielipidettä selvittää yhden haastattelun perusteella. Työntekijällä ei nähty olevan sellaista tietoa tai menetelmää, joka mahdollistaisi tiedon esille taikomisen yksittäisessä tilanteessa.

Haastateltavat puhuivat nähdäkseni vahvasti sen puolesta, että työntekijän tarvitsema tieto syntyy parhaiten vuorovaikutuksessa asiakasperheiden kanssa. Haastateltavien puheessa tuli näin esille tiedon tekemisen näkökulma. Tiedon tekemiseen liittyy puhe siitä, että lapsen mielipiteen selvittäminen edellyttää yhteistyötä perheen kanssa. Kun vangin perheen kanssa ollaan vuoro-

vaikutuksessa, syntyy perheen tilanteesta monipuolisempi kuva kuin yksittäisten, työntekijän keräämien faktojen pohjalta. Aineistossa korostettiin mielestäni vuorovaikutuksellisen toiminnan tärkeyttä, ja sitä kautta syntyvää syvempää tietoa lapsen ja perheen tilanteesta. Lapsen mielipide pitäisi joka tapauksessa pystyä suhteuttamaan muuhun tietoon, mutta kuten aineistostakin käy ilmi, mihin työntekijä tietoa suhteuttaa, jos perheen tilanteesta ei ole minkäänlaista käsitystä.

Haastateltavien puheessa esiintyy myös vahvasti erilaiset diskurssit, joiden keskellä perheen kanssa työskentely ja lapsen mielipiteen selvittäminen tapahtuu. Aineistossa kuvattiin ongelmalliseksi kahden vankeinhoidollisen näkökulman yhteensovittaminen: vankeinhoitotyön kohteena on perinteisesti nähty vanki, ja uusien velvoitteiden myötä tarvitaan yhä enemmän perheen mukaan ottamista. Lapsen mielipiteen selvittäminen vaatii aineiston perusteella perheen kanssa työskentelemistä, mutta vankilan virkamies ei voi velvoittaa perhettä yhteistyöhön. Lapsen mielipiteen selvittämisessä on läsnä monella tavalla vankeusrangaistuksen synnyttämä pakko ja velvoite: laki velvoittaa työntekijää selvittämään lapsen mielipidettä, ja siten puuttumaan vahvasti perheen asioihin - etenkin kun laista on tulkittu nousevan myös vankia velvoittava, lapselle toden puhumisen velvoite. Lapselle on puhuttava totta, koska muuten hänen mielipidettään ei voida selvittää. Edelleen velvoite koskee vain vankivanhempaa, ei esimerkiksi vangin puolisoa. Silti koevapauden yhteydessä tapahtuvalla lapsen mielipiteen selvittämisellä on väistämättömiä vaikutuksia myös perheeseen.

Juhila (2006, 246–248) kirjoittaa erilaisten, ristiriitaisten diskurssien näkemisen merkityksestä: Työntekijä voi nähdä vuorovaikutuksessa olevan läsnä sekä omat ihanteet ja tavoitteet, että monet muut diskurssit, joihin hän ei voi vaikuttaa. Diskurssien olemassaolon paljastumisen myötä työntekijä voi kohdata oman näkökulmansa rajallisena, erityisenä, paikallisena ja satunnaisena sen sijaan, että omaksuisi näkemyksen asiantuntijanäkökulman ensisijaisuudesta. Sosiaalityön asiantuntijuus on sosiaalityön ammatilliseettisen diskurssin tai oman ammatillisen mission näkemistä vain yhtenä näkökulmana. Sen ymmärtämisen myötä työntekijä voi olla myös herkempi näkemään asiakkaan kenties marginalisoidumpia näkökulmia.

Aineiston perusteella erilaiset diskurssit ja niiden ristiriidat on vahvasti tiedostettu haastateltujen työssä. Vaikka ristiriidat nähdään ongelmallisina, on niiden tiedostaminen jo itsessään eteenpäin vievää: nämä ovat ne ristiriidat, joiden keskellä lapsen mielipiteen selvittäminen on tehtävä. Aineistossa myös vastataan siihen, miten ristiriitojen keskellä voidaan toimia: rakentamalla tietoa ja vuorovaikutusta vangin ja vankiperheiden kanssa. Tiedon tekemistä on vankiperheiden kanssa työskentely, ja sitä kautta syntyvä vuoropuhelu. Vuoropuhelun kautta voidaan rakentaa yhteistä ymmärrystä siitä, miksi lapselle tulee kertoa rangaistuksesta ja koevapaudesta, ja miksi lapsen mielipide tulee selvittää. Työntekijä rakentaa vuoropuhelussa kuvaa siitä, miksi vankeinhoidossa nähdään merkityksellisenä toden puhuminen ja tiedon antaminen lapselle. Vanhempi tuo vuoropuhelun kautta näkyviin oman näkemyksensä siitä,

mikä on hänen lapsen ja perheen etu, mitkä ovat perheen arvot ja mitä vaikutuksia vankeudella on perheen arjessa. Sosiaalityötä ei olisi ilman ristiriitoja, mutta vuoropuhelun kautta ristiriitoja pystytään järkevässä määrin ratkaisemaan. Vuoropuhelu on mielestäni myös edellytys sille, että perheen sisäisiksi asioiksi miellettyihin asioihin puuttumisella on jokin hyöty ja merkitys perheen vankeuden jälkeisessä elämässä. Kun työntekijä asettuu perheen rinnalle tueksi, hän asettuu samalla tukemaan lasta, tämän osallisuutta ja äänen esille pääsemistä monella tavalla.

Lopuksi voidaan todeta, että tähän opinnäytetyöhön haastatellut työntekijät nostivat esille samansuuntaisia näkökulmia, kuin Karttunen (2010) pohtieksaan parempaa lapsen kuulemistä. Lapsen mielipiteen selvittämisessä on huolehdittava siitä, että lapsi saa tarpeeksi tietoa. Ilman tietoa ja ymmärrystä käsiteltävästä asiasta lapsen osallisuus ei aidosti toteudu. Lapsen vanhempien tulisi olla mukana prosessissa ainakin siltä osin, että lapsi voi kokea, että hänellä on lupa puhua asioista omasta näkökulmastaan. Lapsen tulevaisuudesta tai menneisyydestä kyselemällä, sekä antamalla lapselle mahdollisuus maalailta vapaasti toiveitaan, voidaan edesauttaa lapsen oman näkökulman esille tulemistä. Lisäksi on tärkeää, että lapsen vanhemmat ovat lapsen tukena lapsen mielipiteen selvittämisen jälkeen, ettei lapsi jää yksin mietteidensä kanssa.

9 POHDINTA

Olin hieman yllättynyt haastateltavien todetessa, että lasta haastateltaessa ei tule esille mitään ennalta arvaamatonta. Haastateltavat puhuivat lapsen lojailiudesta vanhempia kohtaan ja siitä, ettei lapsi lyhyen tapaamisen perusteella kerro mitään sellaista, millä olisi merkitystä koevapauden alkamisen kannalta. Vaikka olin pohtinut aihetta monella tavalla, en ollut kyseenalaistanut haastattelua lapsen mielipiteen selvittämisen keinona.

Oma ennakoajatukseni lapsen mielipiteen selvittämisestä perinteisenä tiedon hankintatilanteena oli kaukana todellisuudesta. Ensinnäkin haastateltavien kuvailu haastattelutilanteesta ei vastannut ajatustani vankeinhoidon virkamiehen tekemästä virallisesta selvityksestä. Haastateltavat kuvailivat lapsen mielipiteen selvittämisen tapahtuvan mahdollisuuksien mukaan hyvin lapsilähtöisesti: lapsen mielipiteen selvittäminen saattoi tapahtua yhtä hyvin lapsen huoneen lattialla istuen, kuin videoyhteyden välityksellä, yhtä hyvin ilman vanhempaa kuin vanhemman läsnä ollessa. Mielipiteen selvittäminen tapahtui tavalla, joka tilannekohtaisesti nähtiin lapsen edun mukaiseksi. Lapsen mielipiteen selvittäminen ei liioin näyttäytynyt aineistossa virallisten kysymysten tekemisenä tai luvan pyytämisenä sille, saako vanhempi tulla kotiin suorittamaan vankeusrangaistuksensa loppuun.

Vähitellen ymmärsin, mistä lapsen mielipiteen selvittämisessä oli haastateltavien mielestä kyse: sen selvittämisestä, mitä koevapaus tarkoittaa lapsen elämässä, ja mitä lapsi ajattelee vanhemman kotiin paluusta. Koska lapsen haastattelun ei nähty riittävästi antavan tietoa perheen vuorovaikutussuhteista ja ti-

lanteesta, on luonnollista että haastateltavat suuntasivat katseensa siihen, miten tietoa sitten voidaan saada. Oli hienoa huomata, että vankeinhoidossa, jossa perhetyö laajemmassa mittakaavassa on vasta lapsen kengissä, nähdään tieto perheen kanssa työskentelyn ja vuorovaikutuksen kautta syntyväksi. Vaikka tietoa ajateltiin myös perinteisen faktatiedon ja tiedon käyttämisen näkökulmasta, jäi itselleni päällimmäiseksi mieleen haastateltavien näkemys siitä, että vuorovaikutuksen tukeminen perheessä on se tapa, jolla lapsen edun, erilaisten velvoitteiden ja vanhemmuuden kunnioittamisen ristiriitaiset elementit saadaan yhteen sovitettua. Kun tuetaan vanhempia lapsen huomioimisessa ja vaikeiden asioiden puheeksi ottamisessa, voidaan vaikuttaa perheen vuorovaikutukseen ja lapsen äänen esille tulemiseen. Aineistossa mainittu Lapset puheeksi -menetelmä, jota parhaillaan pilotoidaan vankeinhoidossa, tukee tätä tavoitetta.

Olen kiitollinen äärimmäisen opettavasta, aivosoluja työllistäneestä opinnäytetyömateriaalista, jonka työstäminen jatkuu varmasti vielä pitkään tämän raportin kirjoittamisen jälkeen. Toivon, että vaikka lapsen mielipiteen selvittämisen arkiset käytännöt eivät tässä opinnäytetyössä täsmentyneet, tämä opinnäytetyö avaa lapsen mielipiteen selvittämistä periaatteellisella tasolla, ja nimenomaan työntekijän näkökulmaa siihen. Tämä opinnäytetyö on kuvaus siitä, mitä työntekijät ajattelivat lapsen mielipiteen selvittämisestä, kun työ on vielä ollut kovin jäsentymätöntä ja käytännöt jokaisen työntekijän oman arvon varassa. Opinnäytetyön arvo perustuu nimenomaan siihen, että työntekijät ovat antaneet oman päänsä sisällä prosessoiman tiedon ja ajattelun opinnäytetyön materiaaliksi. Aineistosta voi mielestäni nähdä myös perinteisen ja nykyaikaisen vankeinhoitotyön ristiriidat, ja niiden yhteensovittamisen tarpeen. Toivon, että opinnäytetyö on edesauttanut näiden ajatusten esille tuomista, ja niiden hyödyntämistä edelleen jatkuvassa keskustelussa.

Opinnäytetyöprosessi oli antoisa. Sain mahdollisuuden syventyä aiheeseen, joka minua aidosti kiinnosti, ja olin todella motivoitunut työskentelemään aiheen parissa. Aito halu ymmärtää aiheita oli vähintään yhtä suuri, kuin tarve saada opinnäytetyö tehdyksi. Prosessin aikataulu tuntui aluksi väljältä, mutta lopulta jokainen viikko oli tarpeellinen ja täynnä – jollei varsinaista kirjoittamista – vähintään jonkinasteista tiedon prosessointia. Opinnäytetyöprosessin aikana opin, mitkä ovat omat henkilökohtaiset vahvuuteni ja heikkouteni tutkimuksen tekijän sekä haastattelijan rooleissa. Haastattelijana olen vielä kovin kehittymätön, mutta sitäkin merkityksellisempää on tahto ymmärtää haastateltavieni esille nostamia merkityksiä, ja tuoda niiden sisältämä tieto muidenkin ulottuville. Näen opinnäytetyöni aiheen tämän prosessin päätyttyä paljon moniulotteisempänä kuin aloittaessani työskentelyn.

On mielenkiintoista nähdä, minkälaiseksi lapsen mielipiteen selvittämisen käytännöt vankeinhoidossa tulevaisuudessa muodostuvat. Minkälaisiksi lapsen mielipiteen käytännöt muotoutuvat ajan saatossa ja kokemusten muokkaamina? Miten työntekijät ja erityisesti vankiperheet kokevat lapsen mielipiteen selvittämisen sitten, kun se on jo vakiintunut osa koevapauden valmistelua? Olisi hyvä, jos tällaisesta, hyvin uudentyypisistä työtehtävistä koottai-

siin kirjallinen ohjeistus työntekijöille. Jatkotutkimusaiheena voisikin olla sellaisen oppaan kokoaminen, jossa lapsen mielipiteen selvittämisen yhteisesti linjatut käytännöt ovat selkeässä, arjen työssä helposti hyödynnettävässä muodossa.

LÄHTEET

De Godzinsky, M. 2012. Huostaanottoasiat hallinto-oikeuksissa. Tutkimus tahdonvastaisten huostaanottojen päätöksentekomenettelystä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 260. Helsinki.

Ervast, S-A. & Tulensalo, H. 2006. Sosiaalityötä lapsen kanssa. Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja 8/2006. Viitattu 15.11.2014.
http://www.socca.fi/files/87/Sosiaalityota_lapsen_kanssa.pdf

Hirsjärvi S. & Hurme H. 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Karttunen, R. 2010. Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Psykologian laitos. Tampere: Juvenes Print.

Laki rikoslain 2 c luvun muuttamisesta 628/2013. 23.8.2013. Viitattu 13.11.2014.
<http://finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130628>

Laki valvontarangaistuksesta 330/2011. 8.4.2011. Viitattu 20.11.2014.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110330#P8>

Laki valvotusta koevapaudesta 629/2013. 23.8.2013. Viitattu 8.4.2014.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20130629?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20valvotusta%20koevapaudesta>

Lakivaliokunnan mietintö 7/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle valvotua koevapautta koskevaksi lainsäädännöksi. LaVM 7/2013 vp — HE 140/2012 vp. Viitattu 8.6.2014.
[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?\\${APPL}=utpvm&\\${BASE}=utpvm&\\${THWIDS}=0.17/1402247777_5907&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/trip?${APPL}=utpvm&${BASE}=utpvm&${THWIDS}=0.17/1402247777_5907&${TRIPPIFE}=PDF.pdf)

Lapsiasianeuvottelukunnan aloite vankiperheiden lasten oikeuksien huomioimisesta 2011. Lapsiasianeuvottelukunta. 14.3.2011. Viitattu 12.11.2014.
<http://www.lapsiasia.fi/nyt/aloitteet/aloite/-/view/1556908>

Lastensuojelulaki 417/2007. 13.4.2007 Viitattu 6.11. 2014.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Mohell, U. 2011. Valvontarangaistus. Lainsäädäntöneuvos. Oikeusministeriö. Kriminaalipoliittinen osasto. Viitattu 20.11.2014.
<http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2761/valvontarangaistus>

Mohell, U. 2013. Valvottua koevapautta koskeva lainsäädäntö. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. 19.11.2013. Oikeusministeriö. Kriminaalipoliittinen osasto. Koulutuksen aineisto.

Oranen, M. n.d. Lasten osallisuus. Lapset asianosaisina. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 16.11.2014.
<http://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinto 2014. Valvotun koevapauden ohjeistusta. Tiedoksianto 6.8.2014.

Rikosseuraamuslaitos 2013a. Rikosseuraamuslaitoksen Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013.

Rikosseuraamuslaitos 2013b. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2013. Kopijyvä 2014. Viitattu 19.7.2014.
http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/7W5DQb7OB/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2013_.pdf

Ryynänen, H. & Suomela, M. 2011. Lähelle. Selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä. Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja 1/2011.

Solantaus, T. n.d. Lapset puheeksi – kun vanhemmalla on mielenterveyden ongelmia. Manuaali ja lokikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

VAO ry 2012. Päivä kerrallaan. Opas läheiselle ja rangaistukseen tuomitulle. Helsinki 2013.

HAASTATTELUKUTSU

Hei

Olen 3. vuoden sosionomiopiskelija Hämeen ammattikorkeakoulusta, ja teen parhaillaan opinnäytetyötä. Sen tavoite on Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöitä haastattelemalla selvittää, mitä he ajattelevat lapsen mielipiteen selvittämisestä valvotun koevapauden yhteydessä. Opinnäytetyön tarkoitus on tuoda jäsennellysti esille työntekijöiden ajatuksia uuden lain ja uuden velvoitteen äärellä. Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö on myöntänyt hankkeelle tutkimusluvan.

Haastattelu tapahtuu melko vapaamuotoisena teemahaastatteluna, ja teemat voit halutessasi saada etukäteen nähtäväksesi. Haastattelu ei kuitenkaan edellytä minkäänlaista etukäteisvalmistelua sinulta.

Haastattelu kestää noin tunnin ajan, ja tulisin mielelläni työpaikallasi tai muuhun sinulle sopivaan paikkaan haastattelemaan sinua. Toivoisin haastattelun olevan mahdollista elosyyskuun aikana, mutta haastatteluajan voimme sopia puhelimitse tai sähköpostitse sinun aikatauluihisi sopivaksi.

Haastattelut äänitetään analyysia varten, ja nauhoitteet hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Haastatteluaineisto käsitellään luottamuksellisesti, eivätkä haastateltavat ole tunnistettavissa raportista. Voit myös halutessasi tutustua tutkimusraporttiin sen valmistuttua.

Mikäli olet kiinnostunut jakamaan ajatuksiasi ajankohtaisesta aiheesta, otathan yhteyttä. Kiitokset jo etukäteen avustasi ja ajastasi.

Ystävällisin terveisin,

Heidi Tofferi

TEEMAHAASTATTELUN RUNKO

1. Mitä vaikutuksia uuden lain (Laki valvotuista koevapaudesta) 9 §:llä on ollut työhösi ja mitä ajatuksia se on herättänyt?
2. Minkälaisia arvoihin ja etiikkaan liittyviä kysymyksiä lapsen mielipiteen selvittämiseen mielestäsi liittyy?
3. Miten lapsen mielipiteen selvittäminen voidaan toteuttaa?
4. Mikä auttaisi lapsen mielipiteen selvittämisessä tulevaisuudessa?

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Osallistun Heidi Tofferin opinnäytetyön tutkimukseen, jonka aiheena on *Lapsen mielipiteen selvittäminen valvotun koevapauden valmistelun yhteydessä - työntekijöiden näkemyksiä*. Suostun siihen, että minua haastatellaan, ja haastattelussa antamani tietoja käytetään luottamuksellisesti ja nimettömänä kyseisen opinnäytetyön tekemiseen. Haastattelu äänitetään, ja opinnäytetyöraportin valmistuttua äänitteet hävitetään. Työyksikköni johtaja on antanut suostumuksensa haastatteluun osallistumiselle.

Paikka ja pvm.

Haastateltavan nimi

Rikosseuraamuslaitos on myöntänyt opinnäytetyölle tutkimusluvan 26.6.2014 (33/332/2014).

Yhteydenotot opinnäytetyöhön ja haastatteluun liittyen

Heidi Tofferi
Sosiaalialan koulutusohjelma
Hämeen ammattikorkeakoulu
Puhelinnumero
Sähköpostiosoite